

Çukurova'da Kuva-yı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri

Prof. Dr. Şerife YORULMAZ*

Özet

Bu çalışmanın amacı, Milli Mücadele'de Çukurova'da, özellikle de doğu kısmında oluşturulan Kuva-yı Milliye'den hareketle söz konusu örgütlenmenin, yapısal özelliklerini ortaya koymaktır. Önce Sivas Kongresi'nden itibaren bölgede Kuva-yı Milliye'nin oluşumunda Mustafa Kemal'in yönlendirmeleri üzerinde durulmaktadır. Arkasından, bölgedeki Fransız işgalinin niteliği ve bunda Ermenilerin rolü vurgulanmaktadır. Bölgede propaganda ve yanıltıcı haberler yayma, yerel seçkinin işgal karşısındaki tavrı, köylülerin rolü, örgütlenmenin ekonomik altyapısı, yani cephaneye ve yaş sorunu ayrı ayrı incelenmektedir. Bölgedeki Kuvayi Milliye'nin askeri yapısı konusunda ise; sırasıyla çetecilik, müfrezeler ve bölük sistemine geçiş, örgütlenme sorunları ve Kuva-yı Milliye'nin lağvı ele alınmakta; son olarak, Güney Cephesinde başarı kazanıldıktan sonra, buradaki kuvvetlerin Batı Cephesine kaydırılmasına değinilmektedir.

The Basic Characteristics of Kuva-yı Milliye Structuring in Çukurova Region

Abstract

The aim of this study is to display the structural characteristics of Kuva-yı Milliye during the National Strife in Çukurova region in general and the east of the region in particular. First, Mustafa Kemal's guidances will be discussed during the establishment of Kuva-yı Milliye in this region before the Sivas Congress. Then, the characteristics of the French occupation and the role of Armenians in this respect will be pointed out. Propaganda, spreading of fallacious news, attitudes of the local elite towards the occupation, role of the peasants, economic background of the organization, i.e. armoury and sustenance in this region will be dealt separately. Regarding the military structure of Kuvayi Milliye in this region, guerilla fighting, the transition towards battalion and squad systems, problems of organization and

* Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

the abrogation of Kuvayi Milliye will be dealt with. As a last point, the transition of the forces to West Front after the success in the South Front will be discussed.

Milli Mücadele, Güney Cephesi boyutuyla bir çok çalışmaya konu oluşturmuştur. Ayrıca konuyla ilgili hatıralarda da ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Burada yazışma ve hatıralardan da yararlanarak, özellikle Çukurova bölgesinde Kuva-yı Milliye oluşumunun düşünsel, siyasal ve askeri karakteri üzerinde durulmaya çalışılacaktır. Böylece bölge Kuva-yı Milliye'sinin yapısal özellikleri ve farklılıkları ortaya konulmuş olacaktır.

Bu yapısal çözümlenmelere geçmeden önce, bölgenin işgali kısaca özetlenecek olursa; bilindiği gibi, Güney Anadolu, Birinci Dünya Savaşı içinde işgale uğramadığı halde, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7. ve 10. maddelerine dayanılarak ve gerçekte 16 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot Anlaşması'nı uygulamaya koymak amacıyla işgal¹ edilmiştir. Önce İngilizlerin ve sonra Fransızların İskenderun, Adana ve Mersin bölgesini işgalleri şöyle gerçekleşmişti: 9 Kasım 1918'de, İskenderun'dan sonra Amanos dağlarıyla Payas çizgisi arasındaki bölgeye ilerlemişler ve 12 Ekim 1918'de de İngiliz Generali Clark, 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya verdiği notada, 14 Aralık 1918'e kadar Osmanlı birliklerinin tümünün Pozantı'nın batısına geçmesini bildirmiştir. Nihat Paşa, bunu Mütareke koşullarına aykırı bularak karşı çıkmış ve birtakım önlemler almaya çalışmıştır. Fakat Tevfik Paşa hükümeti, durumu değerlendirdikten sonra, Adana ve dolaylarının Pozantı'ya kadar boşaltılmasını zorunlu bulmuş ve karar orduya iletilmiştir. 11 Aralık 1918'de Dört Yol işgal edilmiş, 17 Aralık 1918'de Fransızlar Mersin'e asker çıkarmış ve yine aynı tarihte Fransız Suriye işgal Ordusu Komutanı General Hamlin Adana'ya girmiştir. İşgal harekâtı genişlemiş; 8 Mart 1919'da Kozan'a Yüzbaşı Taillardat ile Üsteğmen Suby, Ceyhan'a ise Yüzbaşı Arrikhi gönderilmiştir². Çukurova'nın işgali üzerine bir çok acı olay yaşanmış ve bu olaylar nedeniyle bölge Fransızlarla birlikte İngilizlerin bir yıl kadar ortak işgalinde kalmıştır. 1 Kasım 1919 tarihinden itibaren ise Maraş, Antep ve Urfa ile birlikte tümüyle Fransız işgali altına girmiştir³.

Bu arada İstanbul Hükümeti'nin, Toros dağlarını doğal sınır kabul ederek Adana'yı gözden çıkardığı anlaşılmaktadır⁴. İşgalin arkasından, bölge

¹ 3 Ocak 1916'da Sykes-Picot sözleşmesi olarak bilinen bir sözleşme ile Güney Anadolu ve Arapların yaşadığı toprakların geleceği hakkında kararlar verilmiştir. 9-16 Mayıs 1916'da ikinci bir "Sykes Picot" anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma bir önceki (3 Ocak 1916 tarihli) sözleşmeyi tamamlamış ve Irak, Suriye ve Güney Anadolu bölgelerinde İngiltere ve Fransa için paylar verilmesi kararlaştırılmıştır. Bkz. *Türk İstiklal Harbi*, IV. Cilt, Güney Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları, Ankara 1966, s.3; Gotthart Jeaschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Cilt.1, Ankara, 1970, s. 64.

² Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Türkiye Kuva-yı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1970, s. 32-33.

³ Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s.8.

⁴ Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969, s. 86; Rauf Bey'in Sivas Kongresi'nin 9-10 Eylül 1919 Çarşamba gecesi yapılan altıncı

halkı kendi başının çaresine bakmak durumunda kalmış ve işgalci Fransızlar ile işbirlikçi Ermenilere karşı büyük bir direniş hareketi başlatmışlardır⁵. Halkın bu tutumu üzerine Sivas Kongresi'nde de, Adana bölgesinde Kuva-yı Milliye'nin kurulması kararı alınmıştır.

1. Kuva-yı Milliye'nin Oluşumunda Mustafa Kemal'in Yönlendirmeleri

Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde yaptığı konuşmada, "Trakya'da, Kilikya'da ve her tarafta milli cemiyetler teşekkül etti. Hülasa garptan ve şarktan yükselen seda-yı millet, Anadolu'nun en ücra köşesinde mâkes buldu. Binaenaleyh milli cemiyetler, düşmanların esaret boyunduruğuna girmek kasdıyla milli vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilat oldu. Bu sayede asırlardan beri müstakil yaşayan milletimiz mevcudiyetini aleme göstermeye başladı"⁶ diyerek işgale karşı direniş'in yapılanmasından söz etmiştir.

Sivas Kongresi sonunda, 11 Eylül 1919'da yayınlanan "Umumi Kongre Beyannamesi"nin 2. maddesinde, Kuva-yı Milliye'nin kurulmasıyla ilgili karar: "Camia-i Osmaniyenin tamamiyeti ve istiklal-i milliyemizin temini ve Makam-ı Mualla-yı Hilafet ve Saltanat'ın masuniyeti için kuva-yı milliye'yi amil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak, esas-ı kat'idir"⁷ şeklinde belirtilmiştir.

Bölgenin durumu ise, Heyet-i Temsiliye'nin 22 Eylül 1919 tarihli genelgesinde⁸ şu şekilde anlatılmaktadır;

"Ateşkes sonrasında hükümetimiz Adana ili ile Antep, Maraş, Urfa sancaklarını bırakma güçsüzlüğünde bulunması, bu yörede Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında Ermeni işgalini örgütlenmesini kesinleştirmiş ve bunlar o il ve sancakları Ermenileştirmek amacıyla bir yıla yakın süre çalışma göstermiş ve çok üzücü ki, büyük çoğunluğu kendilerinde olmasına karşın, şimdiye dek örgütten yoksun bulunan Türklerin bireysel özverlilikleri verimli olmamış ve her gün saldıran Ermeniler, çalışmalarını amaçları doğrultusunda yürütmüşlerdir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ülkemizde üzerinde bulunan bütün İslamları bir amaç çevresinde toplamış ve

toplantısındaki "Sadrazamın Toros dağlarını hudud-u tabiiye addederek Adana'yı terk ettiğini konferansa tebliğ ettiğini biliyorsam da..." sözleri.

⁵ Güneyde ilk Kuva-yı Milliye birliği, Dört Yol yakınlarında Aralık 1918'de kurulmuştur. Fransız ve Ermenilerin savunmasız halka saldırımları üzerine Kuzuculu Köyünün gençleri kendi olanaklarıyla bir birlik oluşturmuşlardır. Buna yakın köylerin de katılımıyla Kara Hasan birliğinin mevcudu 300'e ulaşmıştır. Bkz. *Türk İstiklal Harbi*, IV. Cilt, s.236-237.

⁶ A.g.e., ss.108-109.

⁷ A.g.e., s.113.

⁸ Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, ss.183-184.

Ateşkesin onaylandığı gün işgalimiz altında kalan sınırlar içinde hiç bir yurt parçasının düşmana verilmemesini kararlaştırmış bulunduğundan yabancı işgali altında çağdışı işkencelere tutulan Adana ili ile Maraş, Antep, Urfa sancaklarının karşı karşıya kaldıkları durumlara ilgisiz kalmamayacağı kesinlikle bilinmelidir. Bu nedenle, Hıristiyan ve yabancı halkın şimdiye dek yapmış oldukları saldırıları hızla durdurmak ve belirtilen yörede bulunan büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanlarla, her uygar ulus gibi, onları anayurttan uzaklaştırmak ve kovmak için 20, 13, 3,12. kolordularla sınırlı bulunan ulusal örgütün olağanüstü yardımlarına dayanarak adı geçen il ve sancakların güçlü biçimde örgütlenmelerini hızla oluşturmaya ve düşmanların saldırılarını önlemeye karar vermiştir.”

Genelgede, Kuva-yı Milliye'nin oluşturulmasını zorunlu hale getiren düşmanın saldırı ve işgal yöntemleri şu şekilde vurgulanmaktaydı:

a. Fransız ve İngiliz görevlileri ile Ermeni komitelerinin ve oralarda bulunan Ermeni topluluğunun açıktan açığa Müslümanların haklarına saldırıları.

b. Osmanlı topraklarının değişik yerlerinde oturan Ermenilerin buralara göçlerinin kolaylaştırılması ve burada sayılarının artırılması.

c. Yabancı üniforması ile Ermeni birliklerinin buralara gönderilmesi ve buradakilerle birleştirilmesi.

d. Buradaki Müslüman halkın az zamanda ekonomik ve başka baskılarla yok edilmesi, öldürülmesi ve göçe zorlanması.

e. Aralarına aşamalı olarak sokulan bölücülükle İslam halkının yabancı koruyuculuğunu istemek zorunda bırakılması.

Genelgede, bu durum karşısında yapılacak işler de belirtilmekteydi. Buna göre, alışveriş Müslümanlar arasında yapılacaktır. Ulusal birlik için ne olursa olsun birleşilecektir. Buna karşı olanlar hemen cezalandırılacaklardır. Jandarma, polis gibi güvenlik görevlerine, köy ve orman bekçiliğine olabildiğince çok Müslüman girecek, hükümet gücü elde tutulmaya çalışılacaktır. Örgüt elebaşlarını iyi tutmak, karşıt elebaşları sessizce ortadan kaldırmaktır. Bu iki sorunu gerçekleştirmek için özverili kişiler hazırlanmalıdır.

Mustafa Kemal, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya Amasya'dan gönderdiği 23.10.1919 tarihli yazıda, Adana şehri içinde Ermenilerin silahlandırıldığı ve Müslümanlarla çatışmaya sevk edildikleri ve Müslümanlar arasında büyük bir heyecan ve galeyen olduğu ve bu heyecanın Ulukışla çevresine kadar yayıldığı, o bölgeden gizli olarak bildirildiğini belirtmektedir⁹.

⁹ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı:103, Ocak 1997, s.24; belge no. 2864.

Mustafa Kemal, Niğde'de 11.Tümen Komutanı Mümtaz Bey'e Sivas'tan yazdığı 23/24.10.1919 tarihli yazıda da; Adana bölgesindeki durumla ilgili hükümetin siyasi düşüncesinin sorulduğu, bu anlaşılmacaya kadar orada meydana gelen durumu ayrıntılarıyla araştırmalarını ister. Yazıya devamla, "Ulukışla'da teşkilatın takviye edilmesi ve özellikle seyyar milli müfreze oluşturulması gerekmektedir. Bunların sizin gözetiminiz altında istedikleri beş yüz tüfeğin usulüne uygun olarak verilmesi uygundur. Ancak şimdiden Adana havalisine geçmeyip tarafımızdan verilecek talimat ve tarafınızdan düzenlenecek şekilde hareket etmek üzere beklemeleri gerekmektedir"¹⁰ demektedir.

Bu durumdan örgütlenme ve çalışmaların, işgal bölgesinin sınırlarında konuşulduğu anlaşılmaktadır. Böylece daha sonraki karşı hareketler için zemin hazırlanmış oluyordu. Bu şekilde işgal alanı bir şekilde kuşatılmış oluyordu.

Çukurova'da Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesinde önemli rol oynayan Osman Tufan hatıralarında, Sivas Kongresi dağıldıktan sonra Heyet-i Temsiliye ile Salih Paşa heyeti arasında yapılacak görüşmeler için Mustafa Kemal'in Amasya'ya gittiği sırada (18-22 Ekim 1919) Sivas'ta buldukları binanın koridorlarında, mahcup, çekingen tavırlı ve yolcu kıyafetiyle üç yabancı kişi gördüğünü ve onlarla konuştuğunu belirtir. Bu kişiler Kozan'dan geldiklerini, halkın Fransız ve Ermenilerden çektikleri zulmü anlatmak ve halkın bağımsızlığa kavuşabilmesi için Mustafa Kemal'le görüşmeye geldiklerini dile getirirler. Bu heyet, Hulusi Kurtoğlu, Dava Vekili Emmi Mustafa ve Halil Topaloğlu'ndan oluşmaktaydı. Heyet, bir akşam Sivas Kongresi salonunda Mustafa Kemal'in başkanlığında Heyet-i Temsiliye ile görüşür ve amaçlarının anlatır. Sonuçta Mustafa Kemal, Adana bölgesinde milli cephenin açılmasını emretmiş¹¹ ve Topçu Binbaşı Kemal ile Yüzbaşı Osman'ı görevlendirmiştir. Mustafa Kemal bu görevi verirken, bir harita üzerinde, başarı yollarını da göstermiştir. Kozan yetkilileri, Adana bölgesi halkının silah ve cephanesinin, Birinci Dünya Savaşı'ndan saklanmış olarak yanlarında bulunduğunu, halkın böyle bir hareketi idareye maddi açıdan durumunun yeterli olduğunu, zahire ambarlarının da dolu olduğunu ve Sivas'tan verilecek emirle düşmana saldıracıklarını belirtmişlerdir.

Mustafa Kemal'in verdiği emre göre; teşkilat Kongre'de hazırlanan nizamnameye göre yapılacaktı. Sivas'tan hareketleri gizli tutulacak, Binbaşı Kemal "Kozanoğlu Doğan" takma adıyla Kilikya Komutanlığı'na, Yüzbaşı Osman ise "Aydınolu Tufan" takma adıyla Kilikya Komutan Yardımcılığı'na tayin edilmişti. Birtakım zorluklarla başlayan yolculuğun güzergahı, Kayseri-Develi-Haçın-Kozan'dır. Kozan heyetiyle Develi'de

¹⁰ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı:103, Ocak 1997, s.27; belge no. 2865.

¹¹ Osman Tufan., *Kilikya Doğu Bölgesinde Milli Hareketler ve Kozan Sancağı ile Mülhakatının Kurtuluş Hatıraları*, Bahar Matbaası, Ankara, 1964, s.32.

buluşurlar. Heyet, teşkilatın hazırlıklarının Develi'de yapılması için çalışmalarına başlar¹².

Mustafa Kemal, Amasya'dan Osman (Tufan) ve Recep Zühtü Beylere gönderdiği 19 Ekim 1919 tarihli telgrafta, "Ulusal ayaklanmaya karşı küstahlık edenler için yapılacak işlem gerekenlere bildirilmiştir. Durumu izleyerek eksiksiz uygulanıp uygulanmadığını bildirmenizi ve savsaklama görülürse, işe kendiniz el koyarak bilinen kişileri tutuklamanızı, her kime karşı olursa olsun, gereğini yapmakta duraksamaya gerek yoktur"¹³ diyerek, Milli Mücadele'de başarıya ulaşmak ve bozgunculuğa karşı birlik ve beraberliğin sağlanabilmesi için disiplinin önemini vurgulamıştır. Ayrıca bu telgraf, Doğu Kilikya bölgesinde Kuva-yı Milliye'yi örgütlemekle görevli olan Osman Tufan'ın, anılarında da söz etmiş olduğu zorluklar ve sorunlarla ilgili ipuçları vermektedir.

İngiltere ve Fransa'nın yaptıkları pazarlıklar sonucu, İngilizlerin boşalttığı güney illerinin bu defa Fransızlar tarafından işgalinin söz konusu olması üzerine Mustafa Kemal'in, buralardan yapılan başvuruları da dikkate alarak bölgede Kuva-yı Milliye'nin oluşumu yönünde harekete geçtiği görülmektedir. Örneğin, Sivas'tan Heyet-i Temsiliye adına Maraş Mutasarrıflığı'na gönderdiği 31.10.1919 tarihli yazıda; her türlü siyasi tedbirlere başvurulmaya başlandığını, hukuki ve siyasi müracaatlara, protestolara önem vermedikleri takdirde fiilen savunma ve karşı koymak için milli teşkilatın hazırlık derecesinin acilen bildirilmesini¹⁴ istemektedir.

Bu arada Maraş'ta başlamış olan direniş hareketi devam etmektedir. Maraş direnişinin diğer bölgelere de yayılması için kolordular ve Kazım (Özalp) ile Refet (Bele)'den görüş istenmiş ve hepsinden olumlu yanıt alınmıştır. 25 Ocak 1920 tarihli şifreli yazıda Mustafa Kemal;

"Fransızların kuvvet getirerek olayı kanlı biçimde bastıracakları ve halkın parça parça edilmesi olasıdır. Bunu engellemek için her yerde büyük küçük ulusal müfrezelerle harekete geçmeye zorunluk vardır. Gerçi bu hareketin, Aydın'da olduğu gibi bir cephe durumuna gelmesi kısa sürede gerçekleşmese de, şu andaki sessizliğin işgal bölgesi ile ona komşu bölgelerde her türlü yaşamı durduracağından hareketin ertelenmesi olanaksızdır. Barış Konferansında geçici olarak işgal edilen yerlerin alınamayacağı, Adana bölgesinde de görülmelidir. Bu görüşle, ulusal harekete başlanması ve önce Urfa bölgesinde geniş ölçekte ve özellikle Fransız işgal bölgelerinin daha doğusunda gerilla biçiminde harekete geçilmesi gerektiği görüşündeyiz." demektedir¹⁵.

Aynı tarihli ve kolordulara gönderilen bir genelgede de;

¹² Tufan, a.g.e., ss.33-35.

¹³ Onar, a.g.e., Cilt.I, s.263; Söylev, Cilt.I, s.185.

¹⁴ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı:103, Ocak 1997, s.62; belge no.2876.

¹⁵ Onar, a.g.e., Cilt.I, s.403.

“Genel duruma göre Ulusal Kuvvetlerin Fransızlara karşı harekete geçmesini daha çok geciktirmek sakıncalı ve zararlıdır. Barış görüşmelerinin sonuçlandırılmak istendiği bu aşamada ulusumuzu kurtarmak için en büyük gücümüzü göstereceğimize Avrupalıların kuşkusu bulunmamalıdır. Bu da ancak hareketle sağlanabilir”

dendikten sonra, Fransızlara karşı koymanın biçimi şöyle açıklanmaktadır;

“Birliklerini ayrı ayrı ve birden bire buldukları yerde kuşatmak ve bundan sonra Ulusal Kuvvetler aracılığı ile en küçük garnizonlarından başlayarak tutsak ve yok etmektir. Kuşatma önlemleri; tren köprülerini ve tünellerini atmak, yolları, otomobilleri işleyemeyecek durumda kesmek, güçleri ne denli olursa olsun kesinlikle bir müfrezemizle tutuşturaktır. Bu karşı koyuşta başarının gizi, bağlantılarının kopuk tutuluşudur. Böylelikle, cephe kurulması gibi bizim için düşmandan daha çok ağırlık verecek ve politik sakıncalar getirecek düzenlerden de olabildiğince kaçınılmış olunur. Karşı koyma evreleri arka arkasına düzenlenecektir. Birinci evre Urfa'nun direnişidir”¹⁶.

Cephelerin görevleri, amaçları, eylem biçimleri ise şöyle açıklanmaktadır; 13. Kolordu'nun görevi Fırat'ın doğusunu bıraktırmaktır. Urfa direnişi döneminde Maraş cephesinin gelişimine göre hareket edilecek. Fransızlar, Maraş'ta işgallerini genişleterek ilerleyecek olurlarsa, Üçüncü Kolordu buna tüm silahlarıyla karşı koyacaktı. İşgallerini genişletmeyip Maraş'ta kalırlarsa, ne kadar yakın olursa olsun Maraş-Pazarcık garnizonunun gerisine yetişecek yere dek ulaşım ve vurucu müfrezelerini gönderecekti. Kozan bölgesinde de en yakın Fransız garnizonu gerisine müfreze gönderecekti. Bu cephelerde Ulusal Kuvvetlerin büyük çoğunluğu eyleme hazırlanacaktı. 20. Kolordu cephesinde çabuklukla müfrezeler hazırlanacak ve işgal bölgesine gitmek için bekleyecekti¹⁷.

Bu arada Fransızların Suriye'deki durumu da izlenmektedir. Mustafa Kemal, Sivas Valiliği'ne gönderdiği 6 Şubat 1920 tarihli telgrafta, Fransızların Suriye'de Araplarla çarpışmaya tutuştuklarını ve dolayısıyla Suriye'deki kuvvetlerinin, Adana'daki kuvvetlerine yardım edemeyeceğinin kesinleşmekte olduğunu¹⁸ belirtir.

Fransızların, Ulusal Kuvvetlerle düşman olmak istemedikleri yönündeki bildirimlerinin ve barışçı görünür politikalarının asılsız olduğu ve oyalama taktiği olduğunun, eylemlerinden anlaşılması üzerine Ulusal Kuvvetlerin eylemlerini artırmaları kararlaştırılmıştır. 11 Şubat 1920 tarihli ve ilgili komutanlıklara gönderilen şifreli yazıda Mustafa Kemal 20. Kolordu'nun, Adana kuzeyine ve kuzeydoğusuna Ulusal Birlikler göndererek, Adana

¹⁶ A.g.e., Cilt.I, s.403.

¹⁷ A.g.e., Cilt.I, s.404-405.

¹⁸ A.g.e., Cilt.I, s.420; Nimet Arsan, *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s.185; belge no.569.

Fransız komutanlığına bildirmeden, Adana-İslahiye demiryolu üzerindeki köprü ve tünellerden hangilerini çabuk bozabilecekse onları bozacak ve onarımına olanak vermeyecek durumu sokacaktı. 20. Kolordu ise Haçın Ermenilerinin kuzeye saldırılarını engelleyecekti¹⁹. Anlaşıldığı üzere Fransa'nın işgal politikasını değiştirmemesi üzerine, milli teşkilatın yaygınlaştırılarak eyleme geçilmesine neden olmuştur.

Müdafa-i Hukuk şubelerine bildirimlerde bulunarak, halk desteği elde edilmeye çalışılmakta, bu şekilde Kuva-yı Milliye örgütlenmesi güçlendirilmek istenmektedir.

Mustafa Kemal'in 29 Mart 1920 tarihli ve 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey'e gönderdiği şifreli yazıda da, Fransızların genel kuvvetleri konusunda bilgi²⁰ verildikten sonra, Antep ve Maraş yönünde düşmanın hareketini engellemek üzere 20. ve 12. kolorduların Haçın, Sis, Mersin dolaylarında bulunan Ulusal Kuvvetler müfrezelerinin daha çok çaba göstermeleri gerektiği tarafından yinelenmiştir²¹.

Bütün bunlardan Mustafa Kemal'in, bölgedeki gelişmeleri titizlikle izleyerek ve işgalci Fransızlarla diplomatik ilişkilerin aldığı biçim çerçevesinde durumu değerlendirerek gerekli yönlendirmeleri yapmış olduğu anlaşılmaktadır.

2. Fransız İşgalinin Niteliği ve Ermeni Unsuru

Gerçekte bir çıkar çatışması olan Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesine rağmen bu defa 19.yüzyıl ortalarından itibaren yapılan yatırım ve verilen borçların yani ekonomik çıkarlarının geleceğinin güvence altına alınması gündeme gelecek ve İngiltere'nin İtilaf Devletlerinin sözcüsü durumuna geçerek Anadolu'da üstünlük sağlaması ve buradaki İngiliz, Fransız ve İtalyan çıkarlarını çatışmaya döndürmesi üzerine Fransa ve İtalya, İngiltere-İstanbul Hükümeti ortaklığı karşısında yeni bir seçenek aramaya yönelecektir. Yani burada söz konusu olan, bu ülkelerin Osmanlı topraklarındaki ekonomik yatırımlarının ve borçların güvence altına alınmasıydı²². 21 Aralık 1918'de Adana'yı işgal eden Fransızlar, 9 Ocak 1919'da Albay Brémond'u Genel Valiliğe getirmişlerdir²³. Sancak ve ilçelere Gouverneur olarak subaylar tayin etmek suretiyle, Osmanlı idare örgütünün üstünde bir Fransız kontrol idaresi kurmuşlardır. Bundan sonra Fransızlar, Kilikya bölgesinde jandarma gücünü düzenlemek bahanesiyle jandarma kuvvetlerini Ermeni askerlerde oluşturmaya kalkıştılar²⁴. Bu önemliydi. Belki de Bağımsız Ermenistan'ın kurulması yönünde atılmış bir adımdı. Çünkü öteden beri burada bir Ermeni yönetimi kurulacağı

¹⁹ Onar. *a.g.e.*, Cilt.I, s.430, belge no.588.

²⁰ Fransızların doğuda dört tümeni bulunmaktadır. Bunlardan ikisi İstanbul'da, biri Suriye'de ve birisi de Kilikya'da parçalı bir durumdadır.

²¹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı.13, belge no.347.

²² Yavuz, *a.g.e.*, s.20.

²³ *Türk İstiklal Harbi*, IV. Cilt, s.18.

²⁴ *A.g.e.*, s.19.

söyleniyordu. Adana eski Valisi Hazım Bey'in 23 Aralık 1918'de Padişah'a gönderdiği bir telgrafta bu konuya değinilerek Fransa'nın başta gelen amaçlarından birinin Kilikya'da bir Ermeni idaresi kurmak olduğu belirtilmekteydi. Fransızların Suriye'de meydana getirdikleri "Légion Arménienne" veya Ermenice adıyla "Gamavur" denilen Ermeni gönüllüleri de Fransızlarla birlikte bu bölgeye gelmişlerdi.

Ermeniler bölgede ancak nüfusun yüzde yirmisini oluşturmaktaydı²⁵. Brémond, Fransızların Suriye'deki Ermeniler için genel bir planı olmadığını ve sadece bir mektuptan söz edildiğini ileri sürmektedir. Onun belirttiğine göre, Halep'te bulunan Colonel Cloucard bazı planlar uygulamaktadır. Bazı günler düzensiz olarak gelen trenlerle 3000 Ermeniyi habersiz olarak Adana'ya gönderiyordu. Bu nedenle onları barındırmak için topraktan tuğla barakalar inşa edilmekteydi. Bu şekilde bazı kampların oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan Faubourg Rolland'da 600-800 kişi, Picol Kampı'nda 3000-4000 kişi, Gouraud Kampı'nda ise 2000-3000 kişi barınmaktaydı. İşyerleri, atölye ve okullar yapılarak organizasyon sağlanıyordu. Aynı zamanda Ermenilerin gruplaşmasıyla Adana'da yığılma olmaması için, eski köyler yeniden kurulmaktaydı. 1919 yılı sonlarında 60 000'den fazla kişi bu şekilde yerleştirilmişti. 1919 sonlarında Kilikya nüfusu 400 000 olup bunun 120 000'ini Ermeni nüfusu oluşturmaktaydı²⁶. Fransızların desteğiyle geri dönen Ermenilerin 1920'de bölgede trajik olayların başlamasına neden olduğu bilinmektedir.

Bu konuda Osmanlı hükümetinin güçsüzlüğünü, Dışişleri Bakanlığı'nın Şubat 1919 tarihli aşağıdaki yazısı açık bir şekilde göstermektedir;

*"Adana Vilayeti Allenby tarafından kontrol altına alınmıştır. Tecavüzün siyaseten önüne geçmek mümkün değildir. İtilaf makamları, mütareke barış demek değildir, harb hali, vuruşma olmaksızın devam etmektedir diyorlar; teşebbüslerimizi tetkik ve müzakere dahi etmiyorlar, bu suretle İtilaf Devletleri derece derece yaptıkları istilaya, güya savaşıarak yapılmış bir işgal süsü vererek hareket ediyorlar. Siyaset yolu ile yapılacak bir şey kalmamıştır; nezaretlerden gelecek bu yoldaki iş'arları bundan sonra bilgi kabilinden telakkiye mecburuz"*²⁷.

Harbiye Nazırı Cemal Paşa, 3. Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği 28.10.1919 tarihli ve 4274 sayılı yazıda, elde ettikleri bir bilgiyi ve alınacak önlemleri belirtmektedir. Söz konusu yazıda; Ermenilerin çoğunluk oluşturmak istedikleri bölgelere düzenli olarak göç ettiklerinin ortaya çıktığını ve bu durumun dikkatle izlenerek her gün kaç Ermeninin nereye ve ne gibi nedenlerle göç ettiklerinin özel olarak araştırılıp istatistiklerinin düzenli olarak Nezarete bildirilmesinin mecburi olduğunu bildirmektedir.

²⁵ A.g.e., s.20.

²⁶ E.Brémond, La Cilicie en 1919-1920, Imprimerie Nationale, Paris 1921, s.11-12.

²⁷ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, 1. Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977, s. 219.

Ermeni göçleriyle ilgili olarak Harbiye Nezareti'nin elde ettiği ve bu karara gerekçe oluşturduğu anlaşılan yazı ekinde sunulan istihbarat şöyledir;

“Adana’da bulunan itilaf devletleri temsilcileri tarafından ortaklaşa verilen karara göre, Ermenileri toplamak için emir verildi. Bu konu için Fransız Hükümeti Adana’da bulunan Ermeni Patrik Vekili’ne de bazı emirler vermiştir. Verilen emre göre, Maraş’tan Sivas’a kadar her nerede Ermeni muhacirleri varsa Adana’ya gönderilecek ve bunun alanı Tokat, Amasya, Kayseri, Yozgat, Ankara, Konya, Ereğli, Karaman, Afyonkarahisar, Eskişehir, İzmir ve civarı olan mahallerde bulunan muhacirlerin Adana’ya gönderilmesi ve her gün kaç kişi gönderilecek ise isimleri ile gönderildikleri tarihin İngiliz Komutanlığı’na bildirilmesi istenmiştir...”²⁸

Maraş, Antep ve Urfa’daki Fransız kuvvetlerinin komutanlığına getirilen General Querette’in 13 Aralık 1919 tarihli beyannamesinde, Kilikya ve diğer güney illerinin, Padişahla Fransızların uzlaşması üzerine işgal edildiği belirtilmektedir. Beynamede, bu bölgedeki tüm halkın Fransız silahlarının himayesi altında olduğu da ilan edilmekte ve bu durum, Pozantı’dan Maden yönüne bir de yol yapmaya başladıklarından Kayseri’ye silah sevkini de tasarladıklarını göstermektedir. Kayseri işgal edilirse Türk kolordularını birbirinden ayırmış olacak ve böylece Türkiye’nin paylaşımı üzerine 1916’da yapılan İngiliz-Fransız anlaşması uygulamaya girmiş olacaktı²⁹. İşte böylece Fransızlar sözlerinde durmadıkları gibi hareket alanlarını da genişletme düşüncesindeydiler.

Mustafa Kemal, Refet Bey’e gönderdiği 31 Mart 1920 tarihli telgrafta Kilikya’daki durumu özetle şöyle değerlendirmektedir;

“Adana’nın durumu günden güne kötüleşiyor...Kozan çevresinde Müslüman halktan toplanan silahlar ve hayvanlar saldırgan Ermenilere veriliyor. Kozan çevresindeki Hamam, Kurtoğlu Çiftliği, Çolak Hasan, Yassıçalı, Mehmet Ağa ve Kabasakal köyleri Ermeni jandarma ve gönüllülerince tümüyle yakılmıştır. Bu köylerden kaçarak kurtulan halktan 750 kişi Ceyhan ve 1500 kişi Karsantı dolaylarına göçmüşlerdir. Bucak yakınlarında birkaç köyün daha yakıldığı da haber alınmıştır. Yaşları elverişli Ermenilerin silahlandırılmasına karşın bir tek Müslüman jandarma yapılmıyor. Özellikle Kozan çevresinde Fransız Binbaşısı Taillardat’ın yaptırdığı ve yapılmasına göz yumduğu acıklı olayların anlatılması olanaksızdır... Kilikya’da ve çevresindeki işgal bölgelerinde Fransızların yarattığı durum, Türkler ve Ermeniler arasında karşılıklı olarak bir oç alma duygusunu beslemek ve bunun sonucunda da işgalin kaldırılmasıyla birlikte yerli

²⁸ Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, sayı:103, Ocak 1997, s.56; belge no.2874.

²⁹ Bkz. Tansel, a.g.e., Cilt II, ss.216-220.

halkın birbirlerini boğazlayacaklarını dünyaya yayararak amaçlarına varmaktı”³⁰.

Kadirli Grup Kumandanı Tevfik Coşkun’un³¹ hatıralarında anlattıklarına göre de, Fransızlar, Kadirli’de Çerkezleri kazanmaya, Ermenileri de kuvvet olarak kullanmaya çalışıyorlardı. Bu onların işgal politikasının önemli bir özelliği idi. Nitekim Mart 1920’de Fransızların, Andırın’a karşı Kadirli doğusunda yapmış olduğu tahkimatta Çerkez çeteleri, Ermeni gönüllüleri ve biraz Fransız kuvveti vardı³².

Mustafa Kemal’in 9 Mart 1920 tarihli şifreli yazısında, ilgili komutanlıklara ve yerlere, Fransız işgal bölgesinde meydana gelen duruma göre hareket ve ulusal örgütlerin nasıl yönetilmesi gerektiği açıklanmaktaydı. Buna göre; Kozan, Haçın, Feke gibi bölgelerde ortaya çıkmış olan Ermeni acımasızlığının bir an önce söndürülmesi gerekmektedir. Yalnız bu sırada, her türlü Müslüman hareketi Ermeni kırımını şeklinde gösterildiğinden, hareketler her açıdan bu gibi yanlış söylenti ve suçlamalara yer bırakmayacak biçimde yönetilmelidir. Fransız birlikleri ile Ermeni çetelerinin saldırganlık ve sataşmalarına uğramayan yerlerde gereksiz çarpışmalara yer verilmemesi ve yalnız bu tür yerlerde, Ulusal müfrezelerin varlığından yararlanılarak kuruluşların ivedilikle oluşmasına çalışılması, işgal bölgesinin ayırım gözetmeksizin bütün bölümlerinde, Kuva-yı Milliye’nin güçlendirilmesi ve gerek görülen yerlerin, dikkat çekmeyecek biçimde korunması gereklidir³³.

Bölgedeki güçlü direniş karşısında Fransızlar, bir süre sonra anlaşma arayışına girmişlerdir. Beyrut’ta bulunan General Gouroud’un sekreterinin başkanlığında bir heyet, Ankara’ya gelmiş ve 21-22 Mayıs 1920’de Mustafa Kemal ile görüşmüştür. Mustafa Kemal, bu görüşmelerde Fransız kuvvetlerinin Kilikya bölgesinden tümüyle çekilmesini istemiştir. Heyet ise, önce bir ateşkes anlaşması yapılmasını istemiş ve bu öneri Mustafa Kemal tarafından kabul edilmiştir. 20 günlük bir ateşkes imzalanmıştır³⁴. Fakat ateşkes süresince taraflar savaş hazırlıkların sürdürmüşler ve Adana bölgesindeki Ermeni ve Fransız baskıları da iyice artmıştır. Ateşkes süresi 20 gün olarak belirlenmiş olmasına rağmen, Fransızlar bu süreye uymayarak Ermenilerle beraber köylere saldırmışlar ve böylece ateşkes bozulmuş, bölgede çatışmalar yoğunlaşmıştır.

3. Propaganda, Yanıltıcı Haberler Yayma

Osman Tufan, Fransız işgalindeki bölgede halkın Milli Mücadeleye yönlendirilmesinin başlangıçtaki zorluğunu bilmekteydi. Bu zorluğun dışında, işgal güçlerini etkilemeye dönük propaganda da zorunluydu. Bu yolla elde

³⁰ Onar, *a.g.e.*, Cilt.II, s.80; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı.13, belge no.350.

³¹ Tevfik Coşkun, *Kadirli Milli Mücadelesi ve Hatıralar*, Kadirli Basımevi, Kadirli, 1967.

³² Tufan, *a.g.e.*, ss.79-84.

³³ Onar, *a.g.e.*, Cilt II, s.24.

³⁴ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı: 104, Haziran 1997, s.9; belge no: 2900.

edilebilecek başarılar, halkın moralini ve mücadeleyi olumlu etkileyebilecekti. Çünkü kuvvetler çok sınırlıydı. İBu nedenle, gerçekte olmadığı halde büyük bir ulusal kuvvetin gelmekte olduğu yönünde yanıltıcı haberler yayılmakta ve ayrıca bunu da Fransızların öğrenmesi sağlanmaktaydı³⁵.

Osman Tufan, Andırın'da ulusal örgütü kurmuş ve propaganda yapmaktaydı. Örneğin bu propagandaların etkisiyle Mürfet Karakolu'ndaki Kadırlılı Türk jandarmalar, silahlarıyla kaçarak Andırın'dakilere katılmışlardı. Fransızlar, bu olaydan kuşkulananarak Kozan'dan Supy adlı subayın komutasında bir jandarma müfrezesi göndermişler fakat köylülerden aldıkları abartılı haberlerin etkisiyle geri dönmüşlerdi. Kadırlı'de de, "Yıldırım, Yeşilordu" propagandası ortaya atılmış ve oldukça yayılmıştı. Osman Tufan'ın, Kadırlı'ye bakan dağ ve tepelere propaganda amaçlı yaktırdığı ateşler, buraya sayısız çetelerin yığıldığı izlenimini vermiş ve Yıldırım ve Yeşilorduların gelmekte olduğu söylentisinin güçlenmesine neden olmuştur. Bu propagandaların etkisiyle Kadırlı'deki Ermeniler, burayı terk ederek Kozan'a kaçmışlardı. Oysa bu sırada Andırın'daki örgütlenme ikiyüz çeteyi geçmemektedir. Tefik Coşkun da anılarında, bu gelişme üzerine telgraf hattını kestirerek Kozan'la haberleşmeyi kestiklerini ve haberleşme yasağı koyduklarını, dolayısıyla Müdafaa-i Hukuk faaliyetinin de açığa vurulduğunu, Kadırlı'nin Çukurova'da kurtuluşun müjdecisi olduğunu söylemektedir³⁶.

4. İleri Gelenlerin Tavrı

Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesi hiç de kolay olmamıştır. Osman Tufan, Andırın'da teşkilatı kurduktan sonra Kadırlı, Kozan ve Ceyhan gibi önemli merkezlerde ileri gelen kişilerle bağlantı kurmaya çalışmıştır. Başlangıçta, işgalcilerin yarattığı korkudan kimse buna yanaşmaz. Osman Tufan, Kadırlı Müftüsü Osman Nuri Efendi'nin iyi ve vatanperver biri olmakla birlikte, Fransızların halkı zorla topladığı ve vaaz vermek için kendisini çağırdığı camide "Ulülemre itaat lazımdır, bugün ulülemrimiz, Fransız hükümeti celilesidir. Fransa'ya ve onun kumandanlarına bizim için itaat farzlaşmıştır" şeklindeki hüküm ve fetvasını duyunca müteessir olur ancak çaba göstermekten yılmaz. Bir süre sonra Kadırlı Grup Kumandanı Tefik Coşkun ile Andırın-Kadırlı sınırında görüşürler. Genel olarak bakıldığında halkta ve özellikle Kadırlı'nin ileri gelenlerinde bir kararsızlık egemendir. Fransızlar mı yoksa Kuva-yı Milliye mi daha güçlüdür?. Kuva-yı Milliye güçlü ve başında tanınmış bir komutan varsa, o zaman çalışmaya heveslenmekteydiler. Özellikle yaşlılar bu düşüncedeydiler. Fakat Kuva-yı Milliye, bildikleri Andırın köylülerinden ibaret ise ve güçlü değilse boş yere Fransızları kızdırmak istemiyorlardı. Fakat gençler böyle düşünmüyorlardı.

³⁵ Tufan, *a.g.e.*, ss.70-71.

³⁶ Coşkun, *a.g.e.*, 1967, s., 28.

Ancak Kadırlı'nın en yaşlı ve alim kişisi sayılan Hazım Efendi'nin³⁷ ise, baştan itibaren gençlerden daha da girişimci olduğu anlatılmaktadır.

Hazım Ağâh Efendi, bölgenin işgali üzerine General Gouraud'ya yazdığı 5 Nisan 1920 tarihli mektupta şöyle demektedir;

“General Gouraud cenapları, Adana vilayetimizde, taht'ı tasdikinde bulunan mütareke ahkâmı külliye ihlal edilmiştir. Mezalim-i idare-i keyfiye, utanç verici bir hal almış olup medeni bildiğimiz eski dostumuz Fransızlara asla layık değildir. Siz merkez vilayete girer girmez, gerek eşhas yedlerinde ve gerek vilayet depolarında bulunan bütün esliha ve hatta en ufak alat-ı cerihayı dahi aldınız. Bu gibi muamele ilerde vilayetin asayişine hanel gelmemesi için bir idari tedbir ve ihtiyat-ı askeri olduğunu zannetmiştik. Maalesef bu tahminimizde hata etmiş olduğumuzu anlamak çok sürmedi. Çünkü bu silahların bizlerden alınması asayiş muhafaza için olmayıp, düşüncemizin hilafında, bu toplanan silahlar Ermenileri teslih ve teşvik içinmiş...Gelelim maksada: Bir seneyi mütecaviz istilayı askeriyeniz altında bedbaht olan memleketlerimizde teraküm eden cinayet ve ardı arkası kesilmeyen ve kesilmeyeceği de görülen taht-ı idarenizde tahakkuk eden mezalime karşı, bir gün vatanımızı kurtarmak için milletimizin büyük bir azm-ü sebat ile hakk-ı meşruuna sarıldığı görülecektir. Kuva-yı Milliyemizin istinad eylediği kuvvet, hak ve hakikattir. Atisi meçhul kalmayan, tehlikeye karşı ittifakla sebatır. Askeri işgalin altındaki yerlerde Türkleri tedrici bir suretle ifna politikası belirlediğini, efrad-ı millette görmeyen ve hissetmeyen kalmadı. Bundan sonra ecnebi idaresinde yaşamının kabil olmayacağı dersini aldık ki bu dersi bize öğreten, her günü bir asır kadar uzayıp giden sizin muamelat-ı cariye olduğundan, size karşı minnettar olsak sezadır. Hakkımızı talep hukuk-u sarihimizi müdafaaadan ibarettir...”³⁸

Osman Tufan, Fransa'nın işgal ettiği bölgede başlangıçta milli harekete engel olanlara ilişkin bazı bilgiler vermektedir. O'na göre, bunların başında Fransızların güvenini kazanan, Fransızların Kozan Jandarma Komutanı Yüzbaşı Ali Saip ve faaliyetleri gelmektedir. Fakat Ali Saip'in, Kuva-yı Milliye'ye kazanılması için çaba harcadığını ve bunda da başarılı olduğunu belirtir. Osman Tufan, Ali Saip ile görüşmüş ve Fransız yetkililerin bu görüşmeyi öğrenmesi üzerine, Fransızlar Onu Urfa Jandarma

³⁷ Ahmet Karamüftüoğlu'nun aktardığı mezar kitabesindeki bilgilere göre, Kars-ı Zülkadriyeli (Kadırlı'lı) Karamüftü Hazım Efendi, diğer adıyla Hazım Ağah, 1847'de doğmuştur. Öğrenimini Kayseri ve İstanbul'da yapmıştır. Ali Suavi ve Padişah V. Murat olayından sonra memleketine dönmüştür. Kozanoğlu isyanına karışmış, çıkan affa uymayıp Irak'a gitmiştir. 22 yıl Reji inhisarında müdürlük ve müfettişlik yapmıştır. Daha sonra memleketine dönmüş ve Meşrutiyet için çalışmıştır. 1928 yılında vefat etmiştir. Bkz. Seviye Solak, *Horasan'dan Çukurfenk'e ve Dikirli-Karamüftüoğlu'nun Yarım Kalan Notları*, Taş Medrese Yayınları, Erzurum 1999, s.58-59.

³⁸ Solak, *a.g.e.*, s.69-73.

Komutanlığı'na tayin etmişlerdir. Osman Tufan'a göre Ali Saip, gizli milli komutanlardan biri olarak büyük yararlıklar göstermiş, Kozan ve çevresinde yaptıklarını affettirmeye çalışmıştır³⁹. Ali Saip (Ursavaş) ise, anılarında daha önce de Kuvayı Milliye lehine çalıştığını öne sürmektedir. Bununla ilgili olarak Kozan'da, Ali Şadi (Çelik), Yarımzade Ahmet Efendi, Hüseyin Efendi ve Baytar Müfettişi Muzaffer (Berkman) Bey ile birlikte "İntibah (Uyanış) Cemiyeti" adı altında gizli bir örgüt kurduklarını ve Kuva-yı Milliye teşkilatına memur edilen Osman Tufan Bey ile görüştükten ve anlaşmaya vardıktan sonra aynı gün, Cemiyetin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını aldığını belirtmektedir⁴⁰. Ali Saip'in sözünü ettiği bu cemiyetle ilgili başka bilgi bulunmamaktadır.

Kuva-yı Milliye örgütlenmesi, işgal altında bulunan bölgenin, mülki yönetiminin bazı tutumları nedeniyle de sorunlar yaşamaktaydı. Bu duruma Adana Valisi'nin hatalı bir girişimi örnek verilebilir. Şöyle ki, 5 Mart 1920 tarihli ve 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'e gönderilen bir telgrafta, Adana Valisi Celal Bey'in istemeyerek ve zorlanarak Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf yazmış olduğu ve burada, Maraş ile Adana arasındaki ulusal çetelerin telgraf tellerini bozdukları ve onarmaya giden telgraf çavuşlarını korkuttukları, Adana'da kaygı yarattıkları, bunun sonucunda kötülük çıkacağı, çetelerin buralardan uzaklaştırılması için Maraş Mutasarrıflığı'na emir verilmesi gerektiğini bildirdiği belirtildikten sonra, Mustafa Kemal, bu telgrafı ne denli Fransızların zorlamasıyla yazdığını söylüyorsa da, bu Valinin, düşmanlarca da kullanılarak başkenti zor durumlara sokmasından ve bu tür durumları resmi yazı ile yazmasının kötü sonuçlar yaratacağını belirtir. Ardından da Kuva-yı Milliye'nin eylemlerinin, yabancılar gözünde kötü anlayışlara neden olacağından, bu prensibin acele bir şekilde Vali Celal Bey'e duyurulması ve yapılan bu önemli yanlışların giderilmesi için çaba harcanmasını istemiştir⁴¹. Bu durum, işgal altındaki Adana'da valilik yapan Celal Bey'in, zaman zaman durumu kavramakta zorlandığını düşündürmektedir. Belki bu nedenle Kuva-yı Milliye komutanlarının, özellikle bölge ileri gelenlerini davaya kazanma politikası izledikleri görülmektedir.

Osman Tufan, 27 Mart 1920'de "Andırın Milli Teşkilatı" ve 400 dolayında bir kuvvetle Kadirli'ye gelmiştir. Osman Tufan, Tevfik Coşkun'la özel olarak yaptığı görüşmede, o dönemin Kadirli eşrafından Müftü Osman Nuri, Kasım Ünal, Hacı İdem, Menzilet Veli ve Çıldır İbrahim'i Maraş'ta oturmaya mecbur tutmak istediğini belirtmiş, Tevfik Coşkun ise böyle bir muamelenin bir ceza uygulamasıyla davaya zararlı olacağını, bu beş kişi her ne kadar Halifeci iseler de, işgalin korkunçluğunu bizzat görmüş olduklarından ve Padişah/Halifenin yayınladığı beyannamenin işgal

³⁹ Tufan, *a.g.e.*, s.48.

⁴⁰ Bkz. Ali Saip Ursavaş, *Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu*, Kastaş A.Ş.Yayımları, İstanbul, 1988, ss.25-29.

⁴¹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı.18, belge no.467; Onar, *a.g.e.*, Cilt II, s. 18, belge no.650.

kuvvetleri etkisiyle yapılmış olduğunu takdir edebileceklerini ve bunlardan kötülük gelmeyeceğini, hatta ulusal davaya hizmet edeceklerini söylemiştir. Böylece davaya muhalif olabilecekleri düşünülen kişilerin oradan uzaklaştırılmak yerine davaya kazandırılması yoluna gidilmiştir⁴².

Bu kişilerden Müftü Osman Nuri Efendi, gerçekten de burada Kuva-yı Milliye örgütü içinde önemli bir yer edinmiştir. Ona ilişkin elimize geçen belgeler ve bilgiler bunu göstermektedir. Milli Mücadele süresince işe, haberleşme ve çetelerin düşmana saldırılarında önemli etkileri olmuştur.⁴³

II. Kozan Cephesinde Ulusal Kuvvetlerin Kurulması ile ilgili olarak Tevfik Coşkun anılarında, Kadirli'ye göç etmiş olan Kozanlıların da cemiyet kurmak istediklerini ve Heyetin başına Ali Şadi (Çelik) getirildiyse de, Kozan'daki akraba ve emlakına düşman tarafından zarar gelir düşüncesiyle kabul etmediğini ve bunun üzerine başka bir kişi seçilmiş ise de, daha sonra Zahit Çamurdan'ın Heyet Başkanı olduğunu belirtmektedir. Kadirli'deki Ermenilerin Kozan'a, Kozan'daki Müslümanların da büyük ölçüde Kadirli'ye göçünden sonra Kuva-yı Milliye Kozan'ı Sıraelif ve Kayhan tepelerinden abluka altına alıp zorlamaya başlamışlardır⁴⁴. Sonuçta Kuva-yı Milliye örgütlenmesi bölge ileri gelenlerini de kapsadığı ve toplumdaki bütünleşme sağlandığı ölçüde başarıya ulaşacaktır.

5. Köylülerin Rölü

Köylüler, Kuva-yı Milliye'nin temel insan kaynağıydı. Osman Tufan da, bölge Kuva-yı Milliyesini örgütlemeye köylerden başlamıştı. O, köylüleri yavaş yavaş örgütlemeye başlamış ve Kozan-Hacın yolundan nakledilen cephaneler için pusular kurulmuş ve bu yol, Fransızlar için tehlikeli hale getirilmiştir. Fransız işgalindeki bölgeden kaçarak gelen Türk jandarmalarıyla Osman Tufan'ın emrinde 15-20 kişilik bir kuvvet oluşmuştu. Bu çekirdek kuvvetle teşkilat yapabilecek yani örgütlenilebilecek bir duruma gelmişlerdi. Tufan, Andırın'ı kuzey-güney ve doğu bölgelerine ayırarak, her birine bir komutan, evinde kaldıkları Yaycıoğlu İbrahim Ağa'yı da onların başlarına Grup Komutanı tayin etmiştir. Köylerden askerlik yapmış olanları ve silahı bulunanları toplayıp eğitime başlamışlar ve böylece örgütlenme sürmüştür⁴⁵. Her tarafta Andırın'da bir milli teşkilat kurulduğu duyulmuş, bizzat Osman Tufan'ın kendisinin de ortaya attığı abartılı haberler, kısa sürede Fransızlar tarafından duyularak böylece Fransızlar tedirgin edilmiştir.

⁴² Coşkun, *a.g.e.*, s.29.

⁴³ Osman Nuri Efendi 1852'de Kadirli'de doğmuştur. Kayseri ve Maraş medreselerinde eğitim görmüş ve 1892'de Kadirli Müftüsü olmuştur. 1899'da Kadirli'de bir medrese açmıştır. 1915'de Adana Müftülüğü'ne atanmış, 1916'da ise kendi isteği üzerine tekrar Kadirli Müftülüğü'ne tayin edilmiştir. İğtişaş'ta, Müftü Osman Nuri Efendi'nin çabalarıyla Kadirli'de vahim olaylar yaşanmamıştır. Yatıştırıcı konuşmalarıyla olayların önüne geçmiştir. Olaylardan sonra Adana'da çalışmalara başlayan soruşturma heyetleri, Müftü sayesinde Kadirli hakkında dosya açmamıştır. Müftü'nün dini, siyasi çabaları sonucunda Kozan Sancağı dahilinde de trajik olaylar yaşanmamıştır. Düşman işgali sırasında halkın manevi yapısı üzerinde etkili olmuştur. Bkz. Seviye Solak, *a.g.e.*, ss.120-125.

⁴⁴ Coşkun, *a.g.e.*, s.38.

⁴⁵ Tufan, *a.g.e.*, s.64.

6. Bölgedeki Derneklerin Rolü

İstanbul'da kurulan Kilikyalılar Cemiyeti'nin, bölge işgal altında olduğundan önemli bir işlev üstlenemediği anlaşılmaktadır.

Kilikyalılar Cemiyeti, Harbiye Nazırı Cemal Paşa aracılığıyla Mustafa Kemal'e gönderdiği 13.12.1919 tarihli beyannamede, çalışmalarından söz etmekte ve Adana, Maraş, Antep ve Urfa ile son zamanlarda ilişki kurulması ve haberleşmeye imkan bulamadığından olaylardan günü gününe haber alamadıklarını ve bu nedenle görevlerini zamanında yapamadıklarını belirtmektedir. Cemiyet, bundan dolayı milli teşkilat ve o bölge ile ilişki kurma ve günlük olaylar hakkında, kendilerinin de haberdar edilmesi konusunda faaliyete geçilmesini istemektedir. Cemiyetin bu yazısına yine Cemal Paşa aracılığıyla verilen cevapta; Kilikya içerisinde ve çevre bölgelerde teşkilata önem verildiği, Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanlığı'nın kurulduğu ve yazışmalar için komutanlar görevlendirildiği bildirilmiştir⁴⁶.

İşgal altındaki Çukurova'da, Müdafai Hukuk Cemiyetlerinin kurulması Kuva-yı Milliye açısından çok önemlidir. Tefik Coşkun anılarında, işgal döneminde Kadırlı'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmaları konusunda, Sivas Kongresi ve kurulmuş olan Müdafa-i Hukuk Heyeti hakkında gelen haberlerden etkilendiklerini ve aynı adla bir cemiyet kurmak için harekete geçtiklerini, 10 maddelik bir nizamname hazırladığını ve güvenilir kişileri gizli toplantıya çağırdıklarını, kurdukları Cemiyeti, Sivas'ta kurulan Cemiyetin şubesi olarak gördüklerini⁴⁷ belirtmektedir. Bölgede eşraf vs. ileri gelenler, özellikle Mudafai Hukuk heyetlerinde yer almaktaydılar.

7. Kuva-yı Milliye'nin Ekonomik Altyapısı

Kuva-yı Milliye'nin ilk kuruluş günlerinde, Ege'de olduğu gibi burada da, mali kaynağa pek ihtiyaç duyulmamış olduğu ve Kuva-yı Milliye bir halk hareketi şeklinde geliştiğine göre, tüm harcamalarının da halk tarafından karşılanmış olduğu söylenebilir⁴⁸. Çünkü, Çukurova'da Kuva-yı Milliye kurulması konusunda atılan ilk adımlarda, bölgede böyle bir örgütlenmeyi sağlayacak maddi ortamın mevcut olduğu şeklinde bilgiler mevcuttur. Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal ile görüşen Kozan yetkilileri, Adana bölgesi halkının silah ve cephanesinin, Birinci Dünya Savaşı'ndan saklanmış olarak yanlarında bulunduğunu, halkın böyle bir hareketi idareye maddi açıdan durumunun yeterli olduğunu, zahire ambarlarının dolu olduğunu ve Sivas'tan verilecek emirle düşmana saldıracaklarını belirtmişlerdir.

Kuva-yı Milliye'nin, bölgeye yakın ordu birlikleri tarafından güven altına alınması kararlaştırılmış ve kolordulara aşağıdaki talimat verilmiştir:

⁴⁶ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı: 103, Ocak 1997, s. 98-99; belge no. 2886.

⁴⁷ Coşkun, *a.g.e.*, ss. 24-27.

⁴⁸ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s.183.

“Her kolordu kendisine verilen bölgeyi daha küçük bölgelere böler, her bölge için en yakın yerlerde birer idare merkezi kurar. Bu merkezler, teşkilatta görev alacakların ikmal yeri, gönderilecek silah, cephane ve diğer malzemenin depo yeri ve muhabere merkezi olur. Bu kuruluş çok gizli tutulur...

Vilayet, sancak ve ilçe merkezlerinde birer “İdare Heyeti” kurulmalıdır. Bu idare heyetlerinin başlıca görevi halkı uyandırmak ve varlığını devam ettirmek, yolsuzluklara meydan vermemek şartıyla halktan yardım toplamak ve bu yardımları gereken yerlerde kullanmak ve dağıtmaktan ibarettir.

..Görevliler Kolordu ve Tümen Komutanlarının ve Heyet Merkezlerinin belgesini taşımalıdır. Bunlara görevlerinde yiyeceklerini sağlayacak kadar aylık verilmelidir. Teşkil edilecek yerli ve gezici gönüllü müfrezeler komutanlarına, rütbeleri ne olursa olsun ayda, hayvan yiyecek parasından başka, 30 lira verilecektir. Bu müfrezelerin erlerine günde yarım lira ve bir çift ekmek verilecektir...”⁴⁹

Bölge’de Kuva-yı Milliye, işgal edilen yerlerin sınırında kurulmaya başlanmış ve işgal altındaki yerlerde de örgütlenme sürdürülmüştür.

İdare Heyetleri, görünürde farklı adlarla da olsa gerçekte “Müdafa-i Hukuk Cemiyeti” olarak faaliyet göstermekteydi. 1919 yılı sonlarında çabalar artırılmıştır. Bir yandan cemiyet üyeleri çoğalırken bir yandan da Kuva-yı Milliye için para, silah ve cephane sağlanmaya çalışılmaktaydı. Cemiyete giren her üye, durumuna göre, bir silah sağlamakla yükümlüydü. Müderrisoğlu’nun belirttiğine göre, ayrıca durumu uygun olanlardan para da alınıyordu. Ancak Çukurova’da her zaman böyle olmadığını düşündüren bilgiler bulunmaktadır.

Osman Tufan, Kadirli’de önce bir Müdafaa-i Hukuk Heyeti seçtimişti. Burada teşkilat, tıpkı Andırın’daki gibi örgütlenmişti. Osman Tufan’a göre, işe konusunda sorun çıkmamıştır. Ulusal harekât süresince, kimse aç kalmadığı gibi halktan da olumsuz tepki görülmemiştir. Kimseden para alınmamakta, Müdafaa-i Hukuk sandığında bazı ihtiyaçlar için bulundurulacak para ise, ganimet mallarının müzayedeye satılmasıyla sağlanmaktaydı.⁵⁰

Fakat Andırın kuvvetleri de geldikten sonra en önemli sorun işe işi olmuştu.⁵¹ İşe işlerinin günden güne önem kazanması üzerine, vergi niteliğinde bazı yükümlülükler konulması ihtiyacı belirlemiştir. Bu nedenle, bu işlerle uğraşacak bir heyete gerek duyulmuş ve Müftü Osman Nuri Efendi başkanlığında bir İşe Heyet’i kurulmuştur.

⁴⁹ A.g.e., s.237.

⁵⁰ Tufan, a.g.e., s.85.

⁵¹ Coşkun, a.g.e., s.32.

İaşe Heyeti kurulduktan sonra, yüzde hesabıyla zahire ve küçükbaş hayvanlardan vergi alınmaya başlanmış ve böylece iaşe işleri biraz daha rahatlamıştır⁵².

Osman Tufan, bölgedeki Kuva-yı Milliye'nin faaliyetlerini etkileyen bir diğer önemli faktöre dikkat çekmektedir. O da yaylacılıktır. Şöyle ki, iaşe kaynağını büyük ölçüde Aydınli Aşireti ve Çukurova köyleri oluşturduğundan, Nisan ayı geldiğinde bunlar, mutlaka yaylaya çıkmaları gerektiğini yoksa hayvanlarının ovada mahvolacağını ileri sürmekteydiler. Bunlar giderse iskan, iaşe kaynağı ve bunların silah gücü elden çıkacağından, bir tür erken terhis söz konusu olacaktı. Kozan kuşatmasında Ermenilerin bunu bekledikleri anlaşılmaktaydı. Osman Tufan, bu yayla mücadelesinin kendilerini çok yorduğunu belirtmektedir⁵³.

Kuva-yı Milliye birliklerinin, iaşe dışında silah ve cephane sıkıntısı çektikleri de bilinmektedir. Çünkü işgal güçleri daha donanımlı olup, tayyare ve top gibi gelişmiş silahlara sahipti. Örneğin, Kozan cephesinde de en önemli gereksinim silah ve cephaneydi. Haçın kuşatması nedeniyle ordunun sağladığı silah ve cephane, en şiddetli çatışmaların olduğu Haçın cephesinde tutuluyordu. Bu nedenle başka yerlerden silah ve cephane sağlanmaya çalışılmıştır⁵⁴.

Müderrişoğlu'na göre, Kuva-yı Milliye birlikleri, yakınlarındaki kolordu ve tümenlerden destek görmüş ve birçok ihtiyaçları bu düzenli ordu birliklerinden sağlanmıştı⁵⁵. Ancak bunun sürekli ve yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Kilikya Batı Bölgesi Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey, 11.Tümen Komutanına gönderdiği 4 Nisan 1920 tarihli raporunda, en büyük sıkıntının silah ve cephane olduğunu belirtmektedir⁵⁶. Bu sıkıntıların bölge çapında devam ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü silah ve cephane sıkıntısı, genel olarak Milli Mücadele'nin en önemli sorunlarının başında gelmekteydi.

Selahattin Adil Paşa'nın 2.Kolordu Komutanı olarak bölgeye gelmesi, Kuva-yı Milliye'nin yapılanmasıyla ilgili olarak bazı değişiklikleri gündeme getirmiş görünmektedir. Kadırlı Müdafaa-i Hukuk Başkan Vekili Hasan Tahsin, 1 Eylül 1920'de, yeni Kaymakam Talat Bey'in gelişi, Kuva-yı Milliye'nin ve düşmanın durumuna ilişkin olarak Cemiyet Başkanı Müftü Osman Nuri Efendi'ye gönderdiği yazıda, diğer sorunların yanı sıra iaşe konusuna da tekrar değinmektedir:

⁵² Coşkun, *a.g.e.*, s.36; Kuva-yı Milliye'nin ihtiyacı olan maddeleri satın almak için gerekli para liste düzenlemek yoluyla halktan toplanmaktaydı.

⁵³ Tufan, *a.g.e.*, s.86.

⁵⁴ Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s.170; Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Kilikya Olayları*, Adana, 1969, s.331.

⁵⁵ Müderrişoğlu, *a.g.e.*, s.238.

⁵⁶ Hulki Saral-Tosun Saral, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1970, s.63; Müderrişoğlu, *a.g.e.*, s.239.

“Bundan sonra nöbet-i taarruz bizim tarafa teveccüh ettiğinden Osmaniye’ye taarruz hazırlığında bulunmaktadır. Kars’ta gerek iase ve gerek diğer mesail-i mühimme karşısında pek müşkil bir hal karşısında kaldık. Bu gibi umur-u mühimmeyi hal ve fasletmek için irşadat-ı fazılanenize ihtiyacımız derkardır efendim”⁵⁷ demektedir.

8. Kuva-yı Milliye’nin Askeri Yapısı

a) Çetecilik

Çukurova’da Kuva-yı milliye’nin kurulması doğrultusunda Sivas’da alınan karara uygun olarak Develi’de yapılan çalışmalardan sonra, Osman Tufan’ın, yanındakilerle kar, soğuk ve güvensizliğin hüküm sürdüğü zor bir yolculuktan sonra Develi-Göksun-Geban köyü üzerinden Andırın’a ulaşması, Çukurova’da ulusal kuvvetlerin oluşturulması açısından önemli bir başarı olmuştur. Andırın’ın coğrafi konumu ve halkın durumu, Kuva-yı Milliye Teşkilatının kurulması için çok elverişliydi. Çünkü Fransızlar burayı fiilen işgal edememişler ve buradan korunmak düşüncesiyle doğu ve güney taraflarına karakollar kurmuşlardı⁵⁸.

Çukurova’da mevcut çetecilik faaliyetleri çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Milli Mücadele döneminde Kuva-yı Milliye’nin oluşumu sürecinde de, bu mevcut çetelerin Kuva-yı Milliye’ye kazandırılanları olduğu gibi, köylerden toplanan silahlılar da “çete” adı altında örgütlenmişlerdir. Bu nedenle geleneksel Çete⁵⁹ olgusu, burada Kuva-yı Milliye’nin başlangıçtaki temelini oluşturmuştur. Osman Tufan, örgütlenme çalışmaları sürecinde 14 kadar silahlı adamı olan Gizik Duran çetesinden amaçları doğrultusunda yararlandıklarını belirtmektedir. Develi’den Andırın’a doğru yola çıktıklarında yanlarında Hulusi Kurtoğlu ve Gizik Duran’ın 4 arkadaşı vardır⁶⁰. Fransız işgal alanına girilmesi kararından sonra Osman Tufan, Kilikya Doğu Bölgesi Komutanı olarak, Sinan Tekelioğlu da (Yüzbaşı Ratip) Kilikya Batı Bölgesi Komutanı olarak görevlendirilmişti.

Kadirli’nin kurtuluşu üzerine burada örgütlenme sürmüş ve köylerde gizlenen silahlılar, çete adı altında Kadirli’de toplanmaya başlamışlardı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de, bunların işlerinin sağlanmasını üstlenmişti.

Osman Tufan, 27 Mart 1920’de “Andırın Milli Teşkilatı” ve 400 dolayında bir kuvvetle Kadirli’ye gelmiştir. Rüştüye Okulu karargah

⁵⁷ Abdullah Karamüftüoğlu Ailesi’nden Cezmi Yurtsever tarafından alınan belgeler; Tayyipogulları Dosyası.

⁵⁸ Tufan, *a.g.e.*, s.59.

⁵⁹ Çukurova ve çevresinde (Dört Yol, Kahramanmaraş vs.) kurtuluş günleri halk tarafından “Çete Bayramı” olarak anılmakta ve kutlanmaktadır.

⁶⁰ Tufan, *a.g.e.*, s.50; Osman Tufan’a göre, Gizik Duran Çetesi, Fransız işgal alanına giremeyip Develi bölgesindeki köyler civarında faaliyet gösterip köylüler tarafından Fransız ve Ermenilere karşı silahlı bir muhafız olarak görülüyordu. Bu arada, bir Ermeni subayını pusuya düşürüp öldüren dört Türk köylüsünün aile ve köyelerine zulüm eden Ali Saip’ten intikam almayı düşündüklerinden, Ali Saip’i korkutmak için bu çeteden yararlanılmak istenmiş ve çeteyle bağlantı kurulmuştur.

yapılmış, çeteler de han ve otellere yerleştirilmiştir⁶¹. Sayısı 60 kadar olan çeteler, Çukurova'nın kilit noktalarından olan Mercin'de düşmanla şiddetli bir çatışmaya girişmiş ve burada önemli bir zafer kazanmıştır. Fransızlar kayıp vererek Ceyhan'a çekilmek zorunda kalmıştır. Buradaki direniş, Kadirli'nin tekrar elden çıkmasını da engellemiştir. İşgal altındaki Kozan, Ceyhan ve Osmaniye'den bir çok kişi, Kadirli'ye iltica etmiş ve şehrin nüfusu artmış olduğundan, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı bunlara da yardımcı olmaktaydı. Tufan Bey, bir yandan cepheyi idare ederken bir yandan da, Kuva-yı Milliye'ye katılarak cepheye gitmiş olanların eğer çalışabilecek kimsesi yoksa, ziraatinin yüzüstü kalmaması için önlemler almaya çalışmaktaydı⁶².

b) Müfreze ve Bölük Sistemine Geçiş

Fransızlar, Kadirli'ye yönelik saldırılarını sürdürürken, Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesi konusunda da çalışmalar devam etmekteydi. Tevfik Coşkun bu konuda şöyle demektedir: "Silahlı kuvvetlerimiz bir dereceye kadar teşkilatlıydı. Tatarlı, Bozdoğan, Dağkolu, Sumbas ve Çokak namlarıyla ayrı ayrı silahlanmışlardı. Osman Tufan geldikten sonra bunlara bölük adı verilip öyle anıldı ve bölük teşkilatı yapıldı. Daha sonra da kasabalardan Kasaba Bölüğü adıyla bir bölük daha kuruldu. Yedek subaylardan bir kısmı bölük kumandanı, bir kısmı da askeri müşavir olarak askerlik görmemiş olan bölük kumandanları refakatine verildiler.

Bu bölüklerin dışında Ali Kahyalar, Mamuk Ağa ve Savrun müfrezeleri vardı. Bu müfrezeler 30-50 kişiden oluşuyordu. Bölüklerin mevcuduysa 100-150 kişi arasındaydı⁶³.

Osman Tufan, Remzi Özdemir'i Grup Kumandanı Yardımcısı tayin etmiş, Grup Kumandanlığı ise kendi üzerinde kalmış ve bir süre sonra da Tevfik Coşkun'u Kadirli Grup Kumandanlığı'na tayin etmiştir. Aynı şekilde Yayıoğlu, Andırın; Kurtuluş, Kozan; Cevdet Çamurdan da Sırkıntı Grup Kumandanı olarak tayin edilmişti. Haçın alındıktan sonra da, Saim Bey, Ceyhan Grup Kumandanlığına, Nuri Çavuş da yardımcılığına tayin edilmiştir. Böylece Tevfik Coşkun'un anlatımıyla, "Çetecilik" bu suretle disiplin altına alınmış oluyordu. Çetelerin çoğu askerlik görmüş olduklarından grupta çabucak askeri düzen kurulmuştu⁶⁴.

Osman Tufan, Kuva-yı Milliye'nin Kozan çevresinde çeşitli cepheler halinde örgütlenmesini sağlamıştır. Kuva-yı Milliye'nin kurulması görevi,

⁶¹ Coşkun, *a.g.e.*, s.29.

⁶² Abdullah Karamüftüoğlu Ailesi'nden Cezmi Yurtsever tarafından alınan belgeler; aynı dosya. Bu konuda şu mektup ilginçtir; "Kars Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Riyaseti Fazılanelerine, ihtiyar mücahidimiz Salih Ağa mahdumlarının Andırınlılarla Haruniye cephesine hareket etmiş olduklarını söyleyerek ziraatinin adamsızlıktan yüzüstü kalmış olduğunu ifade ediyor. Umum mücahitler hakkında Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin tertip eyledikleri muavenet heyetleri tarafından Salih Ağa'nın işlerinin dahi gördürülmesine istirham eylerim efendim. Kilikya Şark Kuvayı Milliye Kumandanı Tufan"

⁶³ Coşkun, *a.g.e.*, ss. 32-34.

⁶⁴ Coşkun, *a.g.e.*, s.35.

Sırkıntılar Grup Kumandanı Müftüzade Ahmet Cevdet (Çamurdan)a verilmişti. İşgal altındaki Kozan, dört bir yanından kurulan cephelerle kuşatılmıştı.

Kuzeyde, Kargapazarı savaşının kahramanlarından Ali Kahyazade Deli Hacı Başkanlığında, Siraelif ve Ağlıboğaz dağlarında ilk cephe kurulmuştu. Buradaki Kuva-yı Milliye'yi; Karabucak, Çulluuşağı, Çamdere, Gedikli, Orçan, Çürüklü, Minnetli ve Şerifli köyleri ile çevre dağ köylerinden gelenler oluşturmaktaydı.

Doğuda, Köreken denilen yerde Bayatoğlu Ahmet Çavuş, 30-40 kişilik bir müfreze kurmuştu. Döşeme dağı denen yerde ise, Yiğit Ağa, Boztahta, Akçalıuşağı, Karahamzalı ve çevre yerlerden 70-80 kişilik bir müfreze kurulmuştu. Köreken dağının güneyinde yeralan Kuyuluk ve Buzluklu köylüleri de Üzeyir Efendioğlu Hasan'ın (Akçalı) komutasında "Kuyuluk Bölüğü" adıyla 50-60 kişilik bir müfreze oluşturmuştu. Yapılan hazırlıklarla 2-3 Nisan 1920'de Köreken dağlarında Kozan Doğu Cephesi kurulmuştur.

Batıda ise, Nisan 1920 başlarında önemli bir örgütlenme olmamakla birlikte Tahsildar Hakverdizade Hakkı Efendi, 70-80 kişilik bir kuvvet oluşturmuştu. Kurtoğlu Hulusi Efendi ise Kozanlıların sığındığı Ceritler köyünde, Topaloğlu Halil, Yeğenzade Ahmet ve Karaçalı'dan birtakım gençlerle bir müfreze kurmuştur. Bu müfreze daha sonra katılanlar olmuş ve müfreze "Aslanlı Bölüğü" adı verilmiştir. Aslanlı Bölüğü, Fransızların Kozan'ı boşaltmasından sonra Komutanı Kurtoğlu Hulusi ve Kozan Grubu ile birlikte Osman Tufan Bey'in Mercimek ve Isırganlı karargahlarında da görev yapmışlardır. Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesi açısından önemli diğer bir gelişme de, Yukarı Sırkıntı nahiyesinde ulusal örgütün kurulması ve Sırkıntı Grup Kumandanı Ahmet Cevdet (Çamurdan) ile Sarıbahçeli Ahmet Ağa ve 35 kişilik müfrezesiyle buraya gelen Avcı Mehmet Ağa'nın yaklaşık 100 kişilik Yukarı Sırkıntı Bölüğünü kurmaları olmuştur. Konak köyünden Samur Ağa'nın oğlu Çerkez Bey, Bölük Kumandanı olmuştur. Aynı şekilde Aşağı Sırkıntı'da da Çiçikoğlu Mehmet Ali Efendi komutasında bir bölük kurulmuştur. Saygeçit Müfrezeleri adı verilen bu iki bölüğün Kumandanı Ahmet Cevdet(Çamurdan) idi. Sarıbahçeli Ahmet Ağa Başdanışman, Avcı Mehmet Ağa da Kumandanın yanında bulunacaktı.

Güneyde, Kuva-yı Milliye'nin kurulması işi, Tufan Bey tarafından, Andırın'dan yanında gelmiş olan ve Çukurköprü Mıntıka Kumandanı tayin etmiş olduğu Yaycıoğlu Ali Ağa'ya verilmişti. Ali Ağa'nın çabalarıyla, Çukurköprü'de çeşitli köylülerin oluşturduğu "Hamam Köyü Bölüğü" adlı müfreze kurulmuştur. Müfreze Kumandanı Bayram oğlu Hacı Mehmet Ağa'dır. Güney'deki diğer bir müfreze de, 20-30 kişilik Çolak Hasanoğlu Hacı Sözdöğuran Müfrezesi olup bu müfreze, "Seyyar Süvari Bölüğü" adıyla da anılmaktadır⁶⁵.

⁶⁵ Çelik, a.g.t, ss.166-170.

Kozan çavresinde kurulan tüm bu müfrezeler, Aydınoğlu (Osman)Tufan Bey'e bağlıydı. Sayıca 10-12 kadar olan bu müfrezelerin toplam mevcudu 800-900 kişi civarındaydı. Bu kuvvetler dışında başka destek kuvvetler yoktu. Andırın ve Kadirli grupları, sürekli olarak Kadirli Karargahı'nda bulunuyordu. Tufan Bey, bu müfrezelerden zayıf gördüğü cepheye gerektiği zaman destek kuvvet göndermekteydi. Osmaniye ve Ceyhan tarafında düşman, kuvvet gönderebileceğinden Kadirli güneyi ve doğusu tehlikeye açtı. Bu nedenle Kozan cephesine Kadirli'den fazla kuvvet aktarılamıyordu⁶⁶.

Haçın, Kemal Doğan tarafından kuşatılmıştı. İyi tahkim edilmiş olan bu yerin ele geçirilmesi sekiz ay gibi uzun bir süre almıştır. Osman Tufan, 25 Eylül 1920 tarihli bir yazıyla, Haçın kuşatmasıyla ilgili olarak Kadirli Müdafaa-i Hukuk Heyeti'ne bilgi ve gerekli kuvvetlerin toplanarak gönderilmesi için direktifler vermektedir⁶⁷.

Selahattin Adil Paşa'nın 2. Kolordu Komutanı olarak bölgeye gelmesi, Kuva-yı Milliye'nin yapılanmasıyla ilgili olarak bazı değişiklikleri gündeme getirmiş görünmektedir. Kadirli Müdafaa-i Hukuk Başkan Vekili Hasan Tahsin, 1 Eylül 1920 tarihli ve yeni Kaymakam Talat Bey'in gelişi, Ulusal kuvvetlerin ve düşmanın durumuna ilişkin olarak Cemiyet Başkanı Müftü Osman Nuri Efendi'ye yazdığı mektupta;

*"...Tufan Bey'e olan mektubunuza cevaben müşarınileyhten alınan telgraf aynen takdim olunuyor. Usul tebeddül etti. Vaziyet mühimdi. Kozan Sancağı Mintika Kumandanlığına Kaymakam Talat Bey tayin kılınmış. 26 Ağustos 1336 (1920) tarihinde Kars'a muvasalatla ertesi günü alessabah Kozan'a azimet buyurdu. Maiyetinde üç zabıt vardır. Birisi istihkam zabiti olup Hacın mürettebatlarından olduğu ve doğruca Hacın'a gideceği haber alındı.Kumandan müşarınileyhin takib edeceği hattı hareket tabii henüz malum olmadığından Tufan Bey'in telgraf mündericatı hakkında bir şey söylenemeyeceği ve yapılamıyacağı bir emr-i tabiidir"*⁶⁸ sözleri bu konuda bazı ipuçları vermektedir.

c) Örgütlenme Sorunları

Kadirli Grup Kumandanı Tefvik Coşkun, Kadirli Müdafaa-i Hukuk Heyeti'ne gönderdiği 23/24.9.1920 tarihli raporda, Selahattin Adil Bey'in cepheyi teftişi, Kuva-yı Milliye'nin ve düşmanın durumunu ve

⁶⁶ Çelik, a.g.t., s.170; Çamurdan, a.g.e., s.331.

⁶⁷ Abdullah Karamüftüoğlu Ailesi'nden...aynı dosya;

"Kars Heyet-i idaresine, inayet-i hakla Haçın'a son ve kat'i darbeyi vurmak üzere bugün hareket ediyorum. Millet'in vaadi üzerine size müracaat ediyorum. Kars'ta ne kadar perakende efrad varsa muhtelif kollara mutemed memurlar çıkararak süratle Sunbas, Savrun, Çokak kuvvetlerinin cem' edilmesi ve doğruca Haçın'da emrime intizar eylemeleri hususunun temini ehemmiyetle istirham olunur, efendim. 25 Eylül 1920 Kuvayi Milliye Kumandanı Tufan".

⁶⁸ Abdullah Karamüftüoğlu Ailesi'nden...aynı dosya.

faaliyetlerini⁶⁹ açıklamaktadır. Tevfik Coşkun'un gönderdiği başka bir rapor, cepheyle ilgili bir durum değerlendirmesi olduğu kadar, Kuva-yı Milliye'nin Osmaniye ve çevresinde iyi örgütlenmemiş olduğu ve düşmanın hareketinde önemli bir direnişle karşılaşmadığı, Ulusal Kuvvetlerin işe sorunları ve dağılan bölüklerin takviye edilmesi, cephe disiplini açısından Tufan Bey'in buraya gelmesinin yararlı olacağı konusunda önemli bilgiler vermektedir. Rapor şöyledir;

"Kars Heyet-i idaresi Riyaseti Fazılanesine,

1. Dün gurub vakti Arablı'ya muvasalat ettik. Burada bulunan müfrezemizden başka karşılayan olmadı. Mamafif bura heyetinde bunu takdir edecek bir kafa göremedim.

2. Düşman Mustafabeyli, Toprakkale ve Osmaniye arasında toplanmıştır. Maksudunun Adana'ya geçmek olduğu anlaşılıyor. Fakat büyük topun muavenetiyle İbrahim Bey biraz hail olabiliyormuş. Bir iki defa düşmanın geçmek teşebbüsü akim bırakılmıştır. Osmaniye'de henüz kuvveti vardır. Bu gece müthiş müsademe oldu. Bomba gürültüleri gece yarısına kadar devam etti.

3. Yürük Selim (Sinan Paşa) ve Kılıç Ali Beylerin bini müteceviz kuvvetleri kısmen Osmaniye'de, kısmen de Çardak'ta bulunuyor. Osmaniye Kuvayi Milliyesi ismi var cismi yok kabilinden bir halde imiş. Bütün cephe gayet hafif kuvvetlerle bekleniyormuş, teşkilat olmadığı için ikisi gelirse beşi gidiyormuş.

4. Yarım saatten beri Osmaniye'ye karşı Selim Bey tarafından fasıllı top endaht ediyor.

5. Arslan Bey, bu akşam Arablı'da idi. Fakat görüşemedim. Sabahleyin Osmaniye'ye gitmiş. Maraş'a avdet edeceğini söylüyormuş.

6. Düşman İslahiye'den buraya kadar hareketinde hiç bir taraftan ehemmiyetli tazyike maruz kalmamış. Duyduklarımız mübalağadan ibaretmiş.

7. Düşmanın Erzin tarafına geçmesi ihtimali dolayısıyla Kısık yolunun Ermeniler tarafından tutulduğu söyleniyor.

8. Bizim Bozdoğan Bölüğü dağılmıştır. Dün Hacı Bey yirmi nefer bizden önce buraya göndermiştir. Hacı Bey'e yazdım. Zat-ı aliniz de behemehal kuvvet toplayıp bir iki güne kadar iltihakını temin buyurunuz.

9. İşe ve Heyet-i Merkeziye'nin işi pek bozuk. Daha doğrusu umum Osmaniye ahvali karışık. Vaziyete hakim bir adam olmadığı gibi umumi kumanda verecek bir zat da yok. Tufan Bey'in herhalde

⁶⁹ Abdullah Karamüftüoğlu Ailesi'nden...aynı dosya.

buraya teşrifî fevkalade elzemdir. Zira zavallı ve aciz Heyet-i Merkeziye elde oyuncak gibi.

Mutasarrıf da aciz ve lakayt bir adam. Lakırdı söylemeye bile kudreti yok, adeta yaratılıştaki hasta. Bizim Nuri Çavuş⁷⁰ buranın en zeki ve işgüzar bir adamı olmuş. Mamefih o da gelmeseymiş bu zavallılar tamamıyla şaşırıp kalacaklarmış.

10. Bu sabah Selim Bey'e posta gönderdim. Kendi kendimize hareket tabii muvafık olmayacağından mümaileyhten vazife tayin edilmesini sorduk. Osmaniyelilerin söylediğine bakılırsa bu zat da pek lakayt. Bu işi adeta vazife edinmiyormuş. Herhalde Osmaniyelilerce sevilmemiş. Belki de Osmaniyeliler onu takdir edemiyor. İhtiram efendim. Coşkun"⁷¹.

2 Haziran 1920'de Fransızların boşalttığı Kozan'a girilmiştir. Osman Tufan'ın verdiği bilgiye göre, Kuva-yı Milliye güçleri çok yorulmuş ve köylerde çiftler yüzüstü kalmıştı. Dinlenmeye ihtiyaçları vardı. Kozan alındıktan sonra, halkta eski gayrette bir gevşeme de görülmekteydi. Kuva-yı Milliye'de çalışan halk, daha güneye gitmek, Adana'yı zorlamak konusunda kendi bölgelerine uzak olduğundan pek istekli görünmüyorlardı. Yine Osman Tufan'ın açıklamalarına göre, esasen Teşkilat bölgeye bağlıydı. Kuvvetler azalmıştı⁷². Bütün bunlar, Çukurova'da, Kuva-yı Milliye'nin bölgenin yaşam koşullarından da kaynaklanan nedenler yanında, özellikle bu örgütlenmenin hemen tümüyle, sivil halkın organizasyonuna dayanması ve çok sınırlı sayıda asker bulunmasından dolayı birtakım örgütlenme sorunları yaşandığını göstermektedir.

d) Ulusal Kuvvetler (Kuva-yı Milliye)'in Lağvı ve Düzenli Ordu Sistemine Geçiş

Diğer yerlerde olduğu gibi bu bölgede de düzenli ordu teşkilatı kurulması kararlaştırılmıştı. Tefik Coşkun, bu kararın uygulanmasıyla ilgili olarak, "10 aydan fazla devam eden müsbet sonuçlara ulaşan mücadelemiz sona ermiş, yedek subay olarak silah altına çağırılmıştık. 25 yedek subay Kozan'da Yarbay Talat Bey'in emrinde toplandık." demektedir.

Osman Tufan ise anılarında, "Milli Kuvvetlerimizde İnhilal Başlangıcı" başlıklı bölümde, Kuva-yı Milliye'nin durumuyla ilgili yaptığı

⁷⁰ Osman Tufan'ın verdiği bilgiye göre Nuri Çavuş, cahil fakat zeki bir adamdı. Jandarma iken eşkiyalık etmiş, becerikli, sözünü tanır, kendini sevdiren bir yaratılıştaki idi. Çerkez olduğu için, Fransızlar Türkler aleyhine, kendilerine güç katsın diye Nuri Çavuş'u tutmuşlar ve mevki vermişlerdir. Bütün Çerkezleri ve Çerkez milislerinin seçimini ona bırakmışlardı. Fransızların, Nuri Çavuş'a verdikleri bu önemden yararlanmak için Çerkezler de, Nuri Çavuş'a yanaşmışlar, Nuri Çavuş, bir çok yerde Türklere yapılan zulümlerde komşuluk namına merhamet ederek "mutavassıt" rolünü oynamış ve mazlumları da himaye etmiştir; bkz. Tufan, a.g.e., s. 66.

⁷¹ Abdullah Karamüftüoğlu Ailesi'nden... aynı dosya;

⁷² Tufan, a.g.e., s.93.

değerlendirmede, Kuva-yı Milliye'nin iç durumuna ve yapısına ilişkin sorunlarla ilgili ipuçları vermektedir;

“Haçın hala sükut etmemiştir. Herkeste sabırsızlık başlamıştı. Komşu kuvvetler kumandanları, bir başa bağlanmamışlardı. Harekette iltihak yoktu. Bütün Adana cephesini idare edecek kuvvetli bir kumandana ihtiyaç vardı. Ali Saip Urfa'dan, Kılıç Ali Maraş'tan mebus olarak ayrılmışlar, Osmaniye muntukasına Binbaşı Recep Bey gelmiş, Karaisalı ve havalisinde Sinan Paşa çalışıyor. Fakat, hepimiz birbirimizden yüksek kahramanlık daiyesindeyiz, hareket birliği yoktu. Hatta bir cephede hareket yapılırken, diğer cephede muzır bir atalet görülüyordu. Muhitte çetecilik ruhu sinmeye başlamıştı. Bizim cephede mevzii müsademelerden başka ciddi bir hareket yoktu. Hareket daha kuvvet ve şiddetle Antep cihetlerinde ciddileşmeye başlamıştı. Bizim cephede ciddi bir teşebbüse geçmek için Haçın'ın sükutunu bekliyorduk. Haçın bir çok fedakarlıklara rağmen düşmemiştir. Orası artık müzmin bir cephe halini alıyordu. Doğan Bey, küçük bir mesafede geriye gitse veya yer değiştirse derhal mahsur Ermeniler haber alıyor ve hemen huruç yaparak muhasırları dağıtıyor ve köyleri tahrip ediyorlardı. Doğan Bey'in daima oraya bağlı kalması bir zaruret halinde idi”⁷³.

Osman Tufan, Selahattin Adil Paşa'nın ve Kozan Mutasarrıfı Abdülaziz Bey'in gelişlerinin önemli bir açığı kapattığını belirtir. Fakat anılarının devamında, yine bölgedeki Kuva-yı Milliye'nin yapısında ortaya çıkan anlaşmazlık ve pürüzler dikkati çeker. Öyle anlaşılmaktadır ki, Osman Tufan ile Selahattin Adil ve Kozan Mutasarrıfı arasında oldukça belirgin bir uyuşmazlık vardır. Buna Osman Tufan şöyle değinmektedir;

“Fakat teessürle itiraf edeyim ki, ümit ettiğimiz gibi çıkmadı ve nedense, her ikisi ile geçimsizlik ettik. Bu zevat beni, garpta çeteci bir Demirci Efe, Çerkes Ethem ve saire gibi telakki ettiler ve işgal etmeye, yalandan itibar göstermeye ve arkandan da, müttefikan kurdukları planlarla kuvvetimizin inhilaline çalıştılar. Kaç defa kendilerine itaatımı ve Ankara'ya, Atatürk'e bağlılığımı söyledim. Benden şüphe etmemelerini rica ettim. Bu ricalarıma karşı, yeni tedbirler düşündüler. Maateessüf düşündükleri tedbirler, bindikleri dalı kesmek neviinden idi. Mutasarrıf, kendisinin Kürt olduğunu söyleyerek, Kürtleri maiyetinde topladı. Selahaddin Adil Paşa, zekasının vüsati ile aradı, bana ve milli harekete muhalif ne bulduysa, kendisine yakınlaştırdı. Ceyhan suyunun şark kısmı, İbrahim Bey'in emir ve kumandasına tevdi edildi. Benim adresimi, Kilikya Şark Muntikası Kumandanı iken, Seyyar Müfreze Kumandanı diye ilan etti. Milli hareket başlangıcında hizmetleri görülenleri, birer vesile ile tahkir ve tezyif ederek küstürdü ve kaçırdı. Beni yalnız bırakmalarına yardım

⁷³ Tufan, a.g.e., s.95.

etti. Bana, cepheden geriye gitmeyi adeta yasak ettiler. Geriden ekmek, cephaneye gelmez oldu. Cephedeki kuvvetlerin köylerinde tazyikler başladı. Bu hareketlerin manasını anlamak mümkün değildi. Doğan Bey'in, emirsiz gelen ve hüviyetleri meçhul bulunan bu şahıslara itaat edilmez demesi ve hatta yazdığı bir emirde, hareketlerini (yaptığımız hayratı tahrip ettiler) cümlesi ile tavsifi, cidden yerinde idi. Ben, Ankara'dan arkadaşlarımdan hüviyetlerini sordum. Kendilerine vazife verilerek gönderilmiş olduklarını, hususi mahiyette öğrendim ve itaat ettim. Selahattin Adil Paşa'nın benden gizli fikri şu idi: Artık, çetecilik bayatlamıştır. Yeni teşkilat ve ordu kuvveti lazımdır, kanaatında bulunduğu tahmin edilir. Bu fikrini beni, Demirci Efe zannettiğine göre, benden saklamakta haklıdır. Fakat benimle anlaşamazsa, eldeki kuvvetleri gücendirirse, bu fikrinde muvaffak olması imkansızdır. Esasen benimle beraber, bütün halk ve milli kuvvetler kumandanları, orduya ihtiyaç bulunduğunu müdriktirler ve bunu temenni etmekteyiz. Ancak, icra ciheti samimiyetle, elbirliği ile düşünmeye değer. Bu muhitin halkı, düşmandan gördükleri zulmü unutmamışlar ve istiklallerini, kendi kuvvetleri ile ve çok büyük fedakarlıkla kazanmaya ve bu uğurda her varlığını feda etmeye hazırlanmışlardır. Ordu teşkilatına mani olacak, bu arzuya muhalefet edecek tek kimse yoktu. Bu maksadı, gizli planlarla, aldatıcı hareketlerle meydana getirmek, halkın cevheri ile seciyesi ile istihza etmek demektir"⁷⁴.

Halkın oluşturduğu Kuva-yı Milliye'nin bölgede kazandığı başarılar, beraberinde bir özgüven duygusunu da getirmiş olmalıdır. Çetecilik ruhunun güçlenmesi açısından oldukça elverişli olan bu bölgede, çeşitli çetelerden yararlanma yoluna giden Kuva-yı Milliye'nin komutanları ve elemanları, düzenli ordunun burada teşkilatlanması ve yeni atanan komutan ve yetkililerle hemen bir uyum içine girememişler ve bu durum sıkıntı yaratmıştır. Ancak bütün ulusal hareketi tehlikeye sokacak durumlarda-örneğin iç ayaklanmalarda; Konya ayaklanmaları gibi- bölge Kuvayı Milliyesinden diğer cephelere kaydırılarak yararlanılma yoluna gidilmiştir.

Kuva-yı Milliye, 1921 yılı başlarına dek Adana cephesinde önemli başarılar elde etmiştir. Haçın (Saimbeyli) ve Kozan Ermenilerden arındığı için, Ermeni Devleti kurma düşüncesi de ortadan kaldırılmıştır. Bu gelişmelerden sonra, bu bölgede tutunamayacağını ve bir sonuç alamayacağını anlayan Fransa, Ankara hükümetiyle görüşmelere başlamak istemiştir. 31 Mart 1921'de İnönü Zaferi'nden sonra Türk hükümeti, Fransa ile uygun koşullarda anlaşma olanağını elde etmiştir. Ankara hükümeti, bu bölgedeki Fransız hareketlerinin duraklamış olmasını fırsat bilerek Adana bölgesindeki birlikleri Batı Cephesi'ne kaydırmaya başlamıştır. Adana cephesindeki hareket bazı küçük birliklerle idare edilmiştir⁷⁵.

⁷⁴ Tufan, *a.g.e.*, s.98-99.

⁷⁵ Ener, *a.g.e.*, s.275.

13 Haziran 1921'de Ankara'da başlayan Türk-Fransız görüşmelerine kadar, 41.Tümen ile birçok milis kuvveti de Batı Cephesi'ne gönderildiğinden önemli bir faaliyet meydana gelmemiştir. Nizamiye kuvvetleri, 24 Mart 1921'de Batı'ya hareket etmiştir. Selahattin Adil Paşa'nın 2. Kolordusundan başka, Kuva-yı Milliye'nin müfrezelerinin de istenmesi üzerine, 2000 fazla kişi, 10-14 Nisan 1921 tarihinde Batıya hareket etmiştir. Bu şekilde 41.Tümen kadrosu yerine Adana Bölge Komutanlığı kurulmuş ve komutanlığına da Sağ Cenah Komutanı Yarbay Şemsettin Bey atanmıştır⁷⁶.

20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması gereğince, Fransızlar tarafından boşaltılacak olan Adana çevresinde; Adana Vilayeti, İçel, Mersin, Kozan, Maraş, Cebel-i Bereket (Osmaniye) sancaklarını ve Urfa Sancağı'nın Fırat batısındaki Halep Vilayeti'nin Suriye sınırı kuzeyinde kalan kısımlarını kapsamak üzere, Tuğgeneral Muhittin'in emrinde kolordu yetkisiyle Adana ve Çevresi Komutanlığı kurulmuş ve bu bölge içindeki bütün kuvvetler bu komutanlığa bağlanmıştır⁷⁷.

Mustafa Kemal'in emriyle, Kilikya Şark Mıntıkası Kuva-yı Milliyesini örgütleyen, oluşturan, Seyhan nehrinin doğusundan Maraş'a kadar uzanan ve Fransızların işgalinde bulunan bölgede görevini başarıyla tamlayan Osman Tufan, daha sonra Mustafa Kemal'in maiyetinde bulunmuş ve binbaşılığa terfi etmiştir. Batı Cephesinin önem kazanması üzerine, 2. Fırka'nın 127. Alay Kumandanlığına tayin edilmiş ve İzmir'e ilk giren kumandanlar arasında yer almıştır⁷⁸.

Sonuç

Fransızlar sonu gelmeyen Çukurova direnişinden ve mücadelesinden yılmış ve siyasi gelişmelerin de etkisiyle anlaşma zorunluluğu duymuştur. Fransa, 20 günlük ateşkes uygulamasından sonra şansını yeniden denediyse de, ancak 20 Ekim 1921'de anlaşmaya varılmış ve Çukurova'nın boşaltılması kabul edilmiştir. Böylece 5 Ocak 1921'de Adana, 7 Ocak 1921'de de Osmaniye kurtulmuştur.

Güney'de başlayan bu mücadele, başta hemen hemen tümüyle halka dayanıyordu. Adana'nın Doğu cephesinde Kuva-yı Milliye'nin kuruculuğunu yapmış olan Osman Tufan Bey, 31 Mart olayından sonra İstanbul Emniyet Teşkilatının Eyüp Mıntıkası'nda görev almış ve burada gösterdiği başarılar sayesinde İttihat ve Terakki erkanı tarafından takdir edilmiştir⁷⁹. Bu da Osman Tufan Beyin, doğrudan olmasa bile geçmişte İttihat ve Terakki ile dolaylı bir bağlantısı olduğunu göstermektedir. Ancak Çukurova Kuva-yı Milliye'sinin oluşumunda İttihat ve Terakki kökenli sivil

⁷⁶ A.g.e., ss.274-275.

⁷⁷ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı: 105, Ocak 1998, s.14; belge no: 2938.

⁷⁸ Tufan, a.g.e.; "Albaylıktan emekli İsmail Cemal Akan Bey'in Osman Tufan Paşa'nın Biyografisi Hakkındaki Yazısı", s. 15-16.

⁷⁹ Tufan, a.g.e.; Ahmet Kemal İlkul, "İlksöz", s.19.

ve askeri bürokratların rolü çok sınırlı görünmektedir. Oysa Batı Anadolu Kuvayi Milliye örgütlenmesinde İttihat ve Terakki'nin rolünün çok daha belirgin olduğu bilinmektedir⁸⁰.

Müdafaai Hukuk ve Kuva-yı Milliye'nin oluşturulmasında askeri desteğin çok geciktiği ve her şeyin yoktan var edildiği anlaşılmaktadır. Bu konuda Kılıç Ali Bey'in Mustafa Kemal'e, Köçeki'den gönderdiği 17 Nisan 1920 tarihli yazıda yer alan şu satırlar bunu çok iyi anlatmaktadır;

"Daha önce bildirdiğim gibi her türlü yardımdan mahrum olarak araçsız, mühimatsız bir kuvvetle, düşmanla uğraşmak Kuva-yı Milliye'ye bir başarı sağlamasından çok bozguna uğratacağı üzümlere arz olunur. Destek ve araç gereç için nereye müracaat ettimse hep aksi cevaplar aldım. Bir türlü yardım alamadım. Maraş'ta olduğu gibi bu havalide de yardım edilmeyecekse Kuva-yı Milliye hareketi başarıyla sonuçlanamayacaktır. Bundan dolayı Maraş ve havalisinde kazanılan başarıyı lekelemektense şeref ve haysiyetle bu vazifeden çekilip gitmenin daha mertçe olacağını düşünüyorum. Allah'ın yardımı ve şahsi faaliyet ve azmimden başka yardımcım olmadığından milli amacın gerçekleştirilmesi istenmekte ve gerekli ise etkili bir yardımın bir an önce verilmesi aksi halde önceden beri çektiğimiz sıkıntılara bir hezimet daha eklemem için bırakıp gitmeme izin verilmesini rica ederim"⁸¹.

Halk büyük bir askeri gücün gelerek kendilerini kurtarması beklentisi içindeydi. Böyle bir gücün gelmekte olduğuna halkı inandırmak, onları milli davaya kazandırma yönünde etkili olmuştur⁸².

Kasım Ener, Adana Cephesinin askeri birliklerle güçlendirilemediğini, bu durum karşısında Kuva-yı Milliye'nin, makineli tüfek ve top ihtiyacını giderme çabası yerine, Genelkurmay Başkanlığı'nın hareketsiz kalışının hayret verici olduğunu belirtir. Oysa Güney Kuva-yı Milliyesi, gerçek anlamıyla halk kuvveti olup, Kuva-yı Milliye komutanlarının bölgede tanınan hatırlı kişiler ve subaylar olduklarını da söyler. Kasım Ener, Çukurova Kuva-yı Milliye'sine istenen askeri desteğin gelmeyişiğini, Genelkurmay'ın, Çukurovalı Kuva-yı Milliye'nin zorbalığa, eşkıyalığa girişecekleri veya Adanalıların ayrı bir hükümet kuracakları yolunda bazı kuşkular ve bir güvensizliğin mi söz konusu olduğunu eserinde tartışmaktadır. Oysa yıllar sonra İsmet İnönü'nün kendi deyimiyle, Güney Cephesindeki direniş ve kurtuluş azmi Batı Cephesi üzerinde büyük bir etki yapmıştır.⁸³

⁸⁰ Köklü bir örgütsel deneyimi olup, dayanışma ağını Ege yöresinde de yaratmış olan İttihatçılar başta olmak üzere Ulusçular, bölgesel direnişi oluşturup sürükleyecek kurumları oluşturmak amacıyla, İzmir'in işgali sonrasında hemen harekete geçtiler. Pek çok subay ve sivil memur, yerli ileri gelenlerle bir araya gelerek, yerel komiteler kurdular.

⁸¹ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı: 103, Ocak 1997, s. 122; belge no. 2893.

⁸² Bkz. Tufan, a.g.e.

⁸³ Ener, a.g.e., s.160-161.

KAYNAKÇA

- Abdullah Karamüftüoğlu Ailesi'nden Cezmi Yurtsever tarafından alınan belgeler;
Tayyipogulları Dosyası.
- Ahmet Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Kilikya Olayları*, Adana, 1969.
- Ali Saip Ursavaş, *Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu*, Kastaş A.Ş.Yayınları, İstanbul, 1988.
- Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nın Malî Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, sayı: 18, 103, 104, 105.
- Atatürk, *Söylev*, Cilt I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1978.
- Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994,
- E.Brémond, *La Cilicie en 1919-1920*, Imprimerie Nationale, Paris, 1921.
- Gotthart Jeaschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Cilt.1, Ankara, 1970.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı.13.
- Hulki Saral-Tosun Saral, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1970.
- Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Türkiye Kuva-yı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1970.
- Kemal Çelik, *Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 1993.
- Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, Cilt.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Nimet Arsan, *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.
- Osman Tufan., *Kilikya Doğu Bölgesinde Milli Hareketler ve Kozan Sancağı ile Mülhakatının Kurtuluş Hatıraları*, Bahar Matbaası, Ankara, 1964.
- Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.
- Seviye Solak, *Horasan'dan Çukurfenk'e ve Dikirli-Karamüftüoğlu'nun Yarım Kalan Notları*, Taş Medrese Yayınları, Erzurum, 1999.
- Tevfik Coşkun, *Kadirli Milli Mücadelesi ve Hatıralar*, Kadirli Basımevi, Kadirli, 1967.
- Türk İstiklal Harbi*, IV. Cilt, Güney Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1966.
- Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1969.